

แรงงานเด็ก

เด็กหรือเยาวชนของชาตินั้น เป็นผู้ที่มีบทบาทและความสำคัญเป็นอย่างยิ่งใน
 ฐานะประชาชนตัวน้อย ๆ ที่จะเจริญเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองซึ่งเป็นกำลังสำคัญของประเทศ
 ไทยในอนาคต เด็กจึงถูกอบรมเลี้ยงดู พิทักษ์ ปกป้อง จากผู้ใหญ่เป็นอย่างดี ในฐานะที่
 เด็กถูกมองว่าเป็นผู้ด้อยกว่าผู้ใหญ่ในทุก ๆ เรื่อง ทั้งวัย ความรู้ ประสบการณ์ กำลังความ
 สามารถ และสติปัญญา ฯลฯ ซึ่งกรณีดังกล่าวข้างต้นนี้เป็นเรื่องส่วนใหญ่และปกติวิสัยทั่ว ๆ
 ไปในสังคมไทยมานานนับแต่อดีต แต่ทว่าปัจจุบันแม้กรณีดังกล่าวจะยังคงเป็นจริงอยู่ แต่
 เราก็ปฏิเสธไม่ได้ใช่ไหมว่า ภาวะเศรษฐกิจและสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปได้ทำให้เกิดอีก
 กรณีหนึ่งขึ้นมาด้วย นั่นคือเด็กหรือเยาวชนเป็นจำนวนมากซึ่งไม่มีโอกาสได้รับการอบรมเลี้ยง
 ดูที่ดีเหมือนเพื่อน ๆ วัยเดียวกันเพราะอยู่ในครอบครัวที่ฐานะยากจนกว่านั้น กลับต้องเลี้ยง
 ดูตนเองหรือเลยไปถึงครอบครัวด้วย เด็ก "ด้อยโอกาส" เหล่านี้ได้ก้าวเข้าสู่ตลาดแรง-
 งานก่อนถึงวัยอันสมควร และได้แสดงให้เห็นประจักษ์ว่า แท้จริงแล้วเด็กหรือเยาวชนก็สามารถ
 ทำอะไร ๆ ได้มากมายเช่นเดียวกับผู้ใหญ่ แม้ว่าจะไม่ได้มากเท่าหรือดีเท่ากับผู้ใหญ่ก็ตาม
 "แรงงานเด็ก" ซึ่งกำลังมีบทบาท ความสำคัญ และปัญหาอยู่ในขณะนี้คือสิ่งที่แสดงให้เห็น
 เห็นชัดเจนว่าเด็กมิได้ด้อยกว่าผู้ใหญ่ในทุกเรื่องแต่อย่างใด ซึ่งในหนังสือดังกล่าวถึงความ
 สำคัญของแรงงานเด็ก โครงสร้างแรงงานเด็กในประเทศไทย มาตรฐานแรงงานระหว่าง
 ประเทศเกี่ยวกับแรงงานเด็ก หน่วยงานต่าง ๆ ที่เด็กกระจายกันทำงาน และสภาพการทํ
 งานของลูกจ้างเด็กในโรงงานอุตสาหกรรม องค์การที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามนโยบาย
 ของรัฐ บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับแรงงานเด็ก และคณะกรรมการป้องกันและ
 ปราบปรามการใช้แรงงานเด็กอย่างไม่เป็นธรรม เพื่อให้ทราบถึงเรื่องแรงงานเด็กเป็นพ
 ฐาน

ความสำคัญของแรงงานเด็ก

แรงงานเป็นปัจจัยประการหนึ่งซึ่งมีคุณค่ายิ่ง มีความสำคัญและจำเป็นมากต่อการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ประเทศชาติที่จะมีความเจริญก้าวหน้าหรือพัฒนาได้แล้วนั้นย่อม จะต้อง อาศัยทั้งประสิทธิภาพ และปริมาณของบุคคลผู้อยู่ในวัยใช้แรงงาน การส่งเสริมสร้างสวัสดิภาพ ความปลอดภัย ตลอดจนการพัฒนายกระดับคุณภาพของแรงงาน จึงเป็นนโยบายของรัฐที่จะต้องให้ความคุ้มครอง รวมทั้งส่งเสริมสร้างความเป็นธรรมในการจ้างแรงงาน เพื่อเป็นการยกระดับมาตรฐานในการครองชีพ และความเป็นอยู่ของแรงงานให้สูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือแรงงานที่เป็นเด็ก ซึ่งเป็นกำลังแรงงานส่วนหนึ่งของประเทศชาติ จึงมีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องให้การคุ้มครองป้องกันเป็นพิเศษ เนื่องจากเด็กเป็นผู้ที่อยู่ในสภาวะอ่อนแอวิ ยังไม่สามารถรับผิดชอบตนเองได้เต็มที่ จำเป็นต้องได้รับความเมตตาและเห็นอกเห็นใจอย่างมาก จนกว่าจะเจริญวัยเติบโตเต็มที่ ดังนั้น เรื่องของการคุ้มครองแรงงานเด็ก จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเป็นที่ยินยอมร่วมกันในวงการแรงงานระหว่างประเทศทั่วโลก เพื่อกำหนดให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับ การ ใช้แรงงานเด็กต้องปฏิบัติตามกฎหมายนี้ ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่แรงงาน¹

เด็กเป็นทรัพยากรที่มีค่าของสังคมและประเทศชาติ เด็กเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาและสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เพื่อเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองดี และเป็นกำลังของชาติในอนาคต โดยพื้นฐานสังคมของไทยนั้น เด็กจะผูกพันแน่นแฟ้นกับครอบครัว ซึ่งเป็นหน่วยแรกที่เข้ามามีบทบาทในชีวิตของเด็กตั้งแต่แรกเกิด ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กโดยให้ความอบอุ่น การปลูกฝังนิสัยที่ดี การให้การศึกษา และยึดถือวัฒนธรรมไทยที่ว่า "เด็กดีต้องเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่" เป็นการปลูกฝังค่านิยมสำคัญในการเสริมสร้างลักษณะนิสัยของคนไทย กล่าวคือการอบรมสั่งสอนให้เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ อย่างไรก็ตาม เด็กจะดีหรือเลว หรือเด็กที่มีปัญหาในสภาพแตกต่างกันนั้น ยังต้องอาศัยปัจจัยอื่นมาพิจารณาประกอบด้วย อาทิ เช่น สภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมในเรื่องของสภาพเศรษฐกิจ ครอบครัว โรงเรียน

¹ กรมแรงงาน, "การใช้แรงงานเด็กในประเทศไทย," (กรุงเทพมหานคร : กรมแรงงาน, 2522), หน้า 1.

ฯลฯ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงในมโนสำนึก ลักษณะนิสัยจิตใจของเด็ก ตลอดจนผลกดันให้เด็กต้องพบปัญหาต่าง ๆ กัน

ลักษณะของครอบครัวไทยนั้น ถ้าเป็นครอบครัวขนาดใหญ่มีสมาชิกอาศัยอยู่รวมกันระหว่างพ่อแม่ พี่น้อง หรือปู่ย่า ตายาย และแม้สมาชิกในครอบครัวได้แต่งงานไปแล้ว ก็ยังไม่แยกย้ายไปอยู่ต่างหาก ความสัมพันธ์ของครอบครัวเป็นไปอย่างแนบแน่นตามหลักอาวุโส มีหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้รับผิดชอบ ครอบครัวลักษณะนี้ส่วนใหญ่มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่อย่าง แร้นแค้น ขาดการศึกษา และกระจัดกระจายอยู่ตามชนบทเป็นส่วนมาก อันเป็นลักษณะของครอบครัวในสังคมแบบเก่า ซึ่งในปัจจุบันถือว่าเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการพัฒนา ส่วนครอบครัวขนาดเล็ก มีการตัดสินใจ การปกครอง และความอิสระเป็นของตนเอง สภาพครอบครัวอยู่ในภาวะทันสมัย มีรายได้และชีวิตความเป็นอยู่สุขสบายนั้น เป็นลักษณะของสังคมที่อาศัยอยู่ในเมือง หรือในสังคมที่เจริญแล้ว

รองจากครอบครัว เด็กไทยจะมีโอกาสก้าวออกสู่สังคมภายนอกโดยการเรียนหนังสือ โรงเรียนเป็นสถานที่ให้ความรู้ทางวิชาการแก่เด็ก และฝึกฝนให้เด็กรู้จักระเบียบของสังคม รวมทั้งการวางตัว และการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลทั่วไป ในสังคมไทย ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน คือการเคารพบูชาครูอันเป็นบุคคลสูงสุด ความเชื่อ^๕ มาจากศาสนาในพระพุทธศาสนาโดยเด็กจะเชื่อฟังครู และไม่กล้าซักถามขาดโอกาสในการพัฒนาตนเองให้กล้าพูด กล้าคิด หรือกล้าแสดงออก แม้ในปัจจุบัน ความเชื่อดังกล่าวก็ยังดำรงอยู่ แต่โอกาสของเด็ก โดยการยินยอมรับของผู้ใหญ่ หรือครูอาจารย์จะมีมากขึ้น มาเป็นลักษณะสมดุลง่าย กล่าวคือ เด็กมีโอกาสดแสดงความคิดเห็น และการแสดงออกอันเป็นลักษณะของผู้นำ อยู่ในภาวะที่สงบ ไม่ก้าวร้าว

นอกจากจะพิจารณาคุณลักษณะสังคมครอบครัว และสถาบันโรงเรียนแล้ว สภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันก็มีส่วนสำคัญด้วย เนื่องจากสภาพครอบครัวดังที่กล่าวมาแล้วอาจแตกต่างกันออกไปตามสภาพเศรษฐกิจ เด็กที่อยู่ในครอบครัวยากจนมักจะถูกบิดามารดาปล่อยปละละเลย ขาดความเอาใจใส่ต่อเด็ก เพราะจะต้องประกอบอาชีพ ไม่มีเวลาอบรมสั่งสอนบุตร ทำให้เด็กขาดความสนใจต่อคุณธรรมความดี และถ้าอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีซึ่งโดยปกติแล้วครอบครัวยากจนมักจะมีอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรม (slum) ประกอบกับขณะนี้สภาพเศรษฐกิจและสภาพความเป็นอยู่ของคนในสังคมไทยยังอยู่ในระดับต่ำ นับแต่รายได้ ประชากร คนว่างงาน และสวัสดิการสังคม ล้วนเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อเด็กไทย

ในรูปลักษณะที่คิดแยกแตกต่างกันออกไป เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว เด็กอันธพาล การก่ออาชญากรรม เด็กไม่มีที่เรียน ความอดอยากและความหิวโหย รวมทั้งเด็กต้องทำงานก่อนถึงวัยอันสมควร²

อย่างไรก็ตาม "แรงงานเด็ก" ก็ยังคงต้องทำงานต่อไปเพื่อการดำรงชีพให้อยู่ได้ แต่ในขณะที่เดียวกันเด็กก็ต้องทนทุกข์ทรมานกับการถูกใช้แรงงานอย่างไม่ ถูกต้องและเป็นธรรม ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ทุกคนจะต้องตระหนัก และให้ความสำคัญแก่เด็กดังกล่าวบ้าง โดยการร่วมมือกันทุกฝ่าย ทั้งรัฐบาล นายจ้าง และกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง ด้วยการแก้ไขที่ต้นเหตุ หรือสาเหตุของการเข้าสู่ตลาดแรงงาน มิใช่แก้ไขเฉพาะปลายเหตุด้วยการให้ความคุ้มครองแรงงานเด็กฝ่ายเดียว เพื่อให้เด็กมีโอกาสได้เรียนหนังสือ มีอาหาร เครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคอันเป็นความต้องการสูงสุดของเด็กไทยในขณะนี้ ร่องมาคือ ความรัก ความเอาใจใส่ความต้องการเพื่อน ต้องการเล่นออกกำลังกาย และเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็นดังเหตุผลในเบื้องต้นคือ เด็กจะเป็นทรัพยากรบุคคลและเจริญเติบโตเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติสืบไป

ปัญหาแรงงานเด็กจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจที่วิกฤตขึ้นทุกขณะทุกเวลา และแนวโน้มที่จะมีการใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรมก็จะเพิ่มมากขึ้นด้วย ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะได้มีการนิยามใช้แรงงานเด็กกันอยู่แล้วอย่างมากและแพร่หลายในวงการอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ ก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากเงินค่าจ้างแรงงานเด็กนั้นอยู่ในระดับต่ำ และลูกจ้างเด็กสะดวกจ่ายค่าตอบแทนการบังคับควบคุมอาจกล่าวได้ว่าสาเหตุที่ลูกจ้างเด็กได้รับเงินค่าจ้างแรงงานต่ำนั้นเป็นเพราะค่าจ้างอ้างของฝ่ายนายจ้างที่ว่าแรงงานเด็กยังมีประสิทธิภาพในการทำงานไม่เพียงพอ และงานที่หากมิใช่เป็นงานฝีมือ แต่ทว่าความเป็นจริงนั้น สภาพการทำงานที่ลูกจ้างเด็กถูกนายจ้างใช้ให้ทำงานจะตรงกันข้ามกับค่าจ้างอ้างข้างต้นเสมอ

อนึ่ง กรณีที่เด็กใช้แรงงานเพื่อแลกเปลี่ยนเงินตราอันไม่ถือเป็นเรื่องผิด และกรณีที่ผู้ใหญ่ใช้แรงงานเด็ก เพื่อให้เด็กนั้นได้มีเงินใช้ก็ไม่ผิดอีกเช่นกัน แต่กระนั้นความคิดก็ยังบังเกิดขึ้นได้ตรงที่มีการชู้ตริตแรงงานเด็กนั่นเอง ซึ่งการกดขี่ชู้ตริต ดังกล่าวนั้นจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีการใช้แรงงานเด็กเกินเวลา เกินกำลังความสามารถของร่างกาย และจ่ายเงิน

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

คำว่าจ้างแรงงานตอบแทนในอัตราค่า ชั่วโมงจริงในเรื่องนี้พิจารณาได้จากกรณีที่เจ้าหน้าที่ของกรมแรงงานได้เข้าไปตรวจพบการใช้แรงงานเด็กอย่างไม่ถูกต้องเป็นธรรมตามกฎหมายแรงงาน ในสถานที่ประกอบการต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นโดยผิดกฎหมาย สภาพแวดล้อมไม่ถูกสุขลักษณะ ไม่มีการจัดทำทะเบียนลูกจ้างและแรงงานเด็กมักมีอายุต่ำกว่าเกณฑ์กฎหมายคุ้มครองการใช้แรงงานเด็กกำหนดไว้

การใช้แรงงานเด็ก ถือว่าเป็นปัญหาหนึ่งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้เพราะแรงงานเด็กได้มีการเคลื่อนย้ายจากชนบทเข้าสู่เมือง โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครหรือเมืองใหญ่ ๆ และเด็กที่อยู่ในเมืองแล้วได้ย้ายไปสู่เมืองที่ดีกว่า การเคลื่อนย้ายของแรงงานเด็กเหล่านี้ส่วนใหญ่ติดตามราคา ญาติพี่น้องเป็นผู้พามาทำงานแต่ก็มีอยู่บ้างเป็นจำนวนน้อยที่คนรู้จัก หรือนายหน้าสำนักจัดหางานไปติดต่อกับผู้ปกครองของเด็กและตัวเด็กเอง เพื่อชักชวนให้มาทำงานโดยคาดหวังเงินค่านายหน้าเป็นการตอบแทน

ผมปกตินั้นแรงงานเด็กมักจะไม่ค่อยมีใครคำนึง หรือให้ความสนใจเท่าใดนัก แม้แต่สหภาพแรงงานต่าง ๆ ก็ละเลยในเรื่องนี้ ซึ่งอาจเป็นเพราะคุลย์อำนาจและอิทธิพลทางการเมืองยังไม่อาจแสวงหาได้จากเด็กในวัยดังกล่าวก็ได้ และโดยสภาพที่แท้จริงแล้วแรงงานเด็กไม่อาจขอความเป็นธรรม หรือความสนใจจากนายจ้างได้ เพราะปราศจากทั้งอำนาจการต่อรอง และอำนาจการสนับสนุน แรงงานเด็กจึงอาจได้รับความเห็นใจ หรือได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมจากนายจ้าง ก็ด้วยสาเหตุเพียงประการเดียวเท่านั้น คือ "มนุษยธรรม" ของนายจ้างเอง

แรงงานเด็กได้สรรค์สร้างผลประโยชน์มากมายให้แก่ผู้ใหญ่ ทั้งในด้านการอุตสาหกรรม เกษตรกรรม พาณิชยกรรม และการบริการ ดังนั้นสิทธิต่าง ๆ ที่ลูกจ้างควรจะได้รับ เช่น สวัสดิการในทุกรูปแบบ จึงควรจะได้รับปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายแรงงานอย่างเต็มที่

โครงสร้างแรงงานเด็กในประเทศไทย

โครงสร้างแรงงานเด็กในประเทศไทย จะแยกพิจารณาใน 2 กลุ่ม คือ โครงสร้างแรงงานเด็กในประเทศไทย ซึ่งรวมทั้ง 73 จังหวัด และโครงสร้าง แรงงานเด็กในกรุงเทพมหานคร ดังนี้

จากรายงานผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2526 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปรากฏว่าประเทศไทยมีประชากร 49,090,200 คนเป็นประชากรที่อยู่นอกกำลังแรงงาน 10,799,900 คน (ร้อยละ 22.0) และประชากรที่มีอายุต่ำกว่า 11 ปี 14,042,100 คน (ร้อยละ 28.60)

ในจำนวนประชากร 49,090,200 คนนี้ เป็นประชากรที่เป็นเด็ก หรือเป็นผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี จำนวน 18,972,600 คนหรือร้อยละ 38.65 ของจำนวนประชากรทั้งหมด เป็นประชากรที่เป็นเยาวชน หรือผู้ที่มีอายุระหว่าง 15-21 ปี 10,636,000 คนหรือร้อยละ 24.66 ของจำนวนประชากรทั้งหมด

ประชากรเด็กที่มีอายุระหว่าง 11-14 ปี มีจำนวน 4,930,400 คน เป็นเด็กชาย 2,510,700 คน (ร้อยละ 50.92) และเด็กหญิง 2,419,700 คน(ร้อยละ 49.08) ในจำนวนประชากรเด็กชายที่มีอายุระหว่าง 11-14 ปี นี้ เป็นผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงาน 340,000 คน โดยเป็นผู้ที่มีงานทำ 270,800 คน (ร้อยละ 79.65) ผู้ไม่มีงานทำ 27,000 คน (ร้อยละ 07.94) และผู้ที่รอฤดูกาลเกษตร 42,000 คน (ร้อยละ 12.35) เป็นผู้อยู่นอกกำลังแรงงาน 2,170,600 คน โดยทำงานบ้าน 11,400 คน (ร้อยละ 00.53) เรียนหนังสือ 2,074,400 คน (ร้อยละ 95.57) ผู้ไม่สามารถทำงานได้ 69,400 คน (ร้อยละ 03.20) และอื่น ๆ 15,100 คน คิดเป็นร้อยละ 00.70 ของประชากรเด็กชายที่อยู่นอกกำลังแรงงาน

ประชากรเด็กหญิงที่มีอายุระหว่าง 11-14 ปี นั้น เป็นผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงาน 391,500 คน โดยเป็นผู้ที่มีงานทำ 289,200 คน (ร้อยละ 76.14) ไม่มีงานทำ 67,900 คน (ร้อยละ 09.68) และรอฤดูกาลเกษตร 55,200 คน (ร้อยละ 14.10) เป็นผู้ที่อยู่อกกำลังแรงงาน 2,028,100 คน โดยทำงานบ้าน 54,100 คน (ร้อยละ 2.67) เรียนหนังสือ 1,789,200 คน (ร้อยละ 92.66) ไม่สามารถทำงานได้ 79,000 คน (ร้อยละ 03.90) และอื่น ๆ 15,600 คน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 0.77 ของประชากรเด็กหญิงที่อยู่อกกำลังแรงงาน

จากรายงานการสำรวจสามะโนประชากรและเคหะทั่วราชอาณาจักรของสำนักงานสถิติแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. 2523 นั้น พบว่ามีแรงงานเด็ก (อายุ 11-14 ปี) จำนวน 1,440,683 คน และแรงงานอายุ 15-19 ปี จำนวน 3,473,941 คน โดยทำงานอยู่ในหมวดอุตสาหกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. หมวดเกษตรกรรม การป่าไม้ การล่าสัตว์และการประมง มีแรงงานเด็กทำงาน 1,290,132 คน เป็นเด็กชาย 620,201 คน (ร้อยละ 48.07) และเด็กหญิง 669,922 คน (ร้อยละ 51.93)
2. หมวดอุตสาหกรรมโลหะและแร่โลหะ มีแรงงานเด็กทำงาน 3,669 คน เป็นเด็กชาย 1,853 คน (ร้อยละ 50.50) และเด็กหญิง 1,816 คน (ร้อยละ 49.50)
3. หมวดอุตสาหกรรมและหัตถกรรม มีแรงงานเด็กทำงานอยู่ 41,113 คน เป็นเด็กชาย 18,142 คน (ร้อยละ 44.13) และเด็กหญิง 22,971 คน (ร้อยละ 55.87)
4. หมวดการก่อสร้าง ซ่อมและเรือทอนทำลาย มีแรงงานเด็กทำงาน 7,994 คน เป็นเด็กชาย 4,562 คน (ร้อยละ 57.07) และเด็กหญิง 2,432 คน (ร้อยละ 42.93)
5. หมวดการสาธารณสุขโรคและการสาธารณสุข มีแรงงานเด็กทำงาน 96 คน เป็นเด็กชาย 72 คน (ร้อยละ 75.0) และเด็กหญิง 24 คน (ร้อยละ 25.0)
6. หมวดพาณิชยกรรม มีแรงงานเด็ก 39,728 คน เป็นเด็กชาย 15,120 คน (ร้อยละ 38.06) และเด็กหญิง 24,608 คน (ร้อยละ 61.94)
7. หมวดการขนส่ง คลังสินค้าและการคมนาคม มีแรงงานเด็กทำงาน 2,792 คน เป็นเด็กชาย 2,353 คน (ร้อยละ 84.28) และเด็กหญิง 439 คน (ร้อยละ 15.72)
8. หมวดบริการ มีแรงงานเด็กทำงาน 24,430 คน เป็นเด็กชาย 4,446 คน (ร้อยละ 18.20) และเด็กหญิง 19,984 คน (ร้อยละ 81.80)
9. หมวดการธนาคาร สถาบันการเงินอื่น ๆ และการประกันภัย มีแรงงานเด็กทำงาน 171 คน เป็นเด็กชาย 113 คน (ร้อยละ 66.08) และเด็กหญิง 53 คน (ร้อยละ 33.92)

โครงสร้างแรงงานเด็กในกรุงเทพมหานคร

จากรายงานผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับเด็ก พ.ศ. 2526 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปรากฏว่า กรุงเทพมหานคร มีประชากรเด็กอายุ 11-14 ปี จำนวน 435,800

คน เป็นเด็กชาย 218,800 คน (ร้อยละ 50.21) และเด็กหญิง 216,800 คน (ร้อยละ 49.75)

ในจำนวนประชากรเด็กชาย 218,800 คน เป็นผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงาน 11,100 คน โดยแยกเป็นผู้มีงานทำ 10,100 คน (ร้อยละ 90.99) ผู้ไม่มีงานทำ 1,000 คน (ร้อยละ 9.01) และเป็นผู้อยู่นอกกำลังแรงงาน 207,600 คน แยกเป็นผู้ทำงานบ้าน 600 คน (ร้อยละ 0.29) เรียนหนังสือ 199,400 คน (ร้อยละ 96.05) ผู้ไม่สามารถทำงานได้ 6,600 คน (ร้อยละ 3.18) และอื่น ๆ 800 คน (ร้อยละ 0.39)

ประชากรเด็กหญิง จำนวน 216,800 คนนี้ เป็นผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงาน 19,200 คน โดยแยกเป็นผู้มีงานทำ 18,800 คน (ร้อยละ 97.92) ไม่มีงานทำ 400 คน (ร้อยละ 2.08) ผู้อยู่นอกกำลังแรงงาน มีจำนวน 197,600 คน แยกเป็นผู้ทำงานบ้าน 2,700 คน (ร้อยละ 1.37) เรียนหนังสือ 188,800 คน (ร้อยละ 95.55) ไม่สามารถทำงานได้ 3,800 คน (ร้อยละ 1.92) และอื่น ๆ 2,000 คน (ร้อยละ 1.01)

จำนวนแรงงานเด็กจำแนกตามเพศและหมวดอุตสาหกรรม

จากรายงานการสำรวจสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2523 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ในกรุงเทพมหานคร มีแรงงานเด็ก (อายุ 11-14 ปี) จำนวน 35,135 คน และแรงงานอายุ 15-19 ปี ทำงานอยู่ 205,107 คน ในหมวดอุตสาหกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. หมวดเกษตรกรรม การป่าไม้ การล่าสัตว์และการประมง มีแรงงานเด็กทำงาน 5,159 คน เป็นเด็กชาย 2,545 คน (ร้อยละ 49.33) และเด็กหญิง 2,614 คน (ร้อยละ 50.67)
2. หมวดการขุดแร่โลหะและแร่โลหะ มีแรงงานเด็กทำงาน 41 คน เป็นเด็กชาย 27 คน (ร้อยละ 65.85) และเด็กหญิง 14 คน (ร้อยละ 34.15)
3. หมวดอุตสาหกรรม หัตถกรรม มีแรงงานเด็กทำงาน 9,261 คน เป็นเด็กชาย 5,328 คน (ร้อยละ 57.53) และเด็กหญิง 3,933 คน (ร้อยละ 42.47)
4. หมวดการก่อสร้าง ขั้วมและเรือถนนทำลาย มีแรงงานเด็กทำงาน 2,161 คน เป็นเด็กชาย 1,256 คน (ร้อยละ 58.12) และเด็กหญิง 905 คน (ร้อยละ 41.88)

5. หมวดการสาธารณสุขโลกและการสาธารณสุข มีแรงงานเด็กทำงาน 21 คน เป็นเด็กชาย 16 คน (ร้อยละ 76.19) และเด็กหญิง 5 คน (ร้อยละ 23.81)

6. หมวดพาณิชยกรรม มีแรงงานเด็กทำงาน 6,467 คน เป็นเด็กชาย 2,702 คน (ร้อยละ 41.78) และเด็กหญิง 3,765 คน (ร้อยละ 58.22)

7. หมวดการขนส่ง คลังสินค้าและการคมนาคม มีแรงงานเด็กทำงาน 578 คน เป็นเด็กชาย 449 คน (ร้อยละ 77.68) และเด็กหญิง 129 คน (ร้อยละ 22.32)

8. หมวดบริการ มีแรงงานเด็กทำงาน 9,770 คน เป็นเด็กชาย 1,459 คน (ร้อยละ 14.93) และเด็กหญิง 8,311 คน (ร้อยละ 85.07)

9. หมวดการธนาคาร สถาบันการเงินอื่น ๆ และการประกันภัย มีแรงงานเด็กทำงาน 114 คน เป็นเด็กชาย 74 คน (ร้อยละ 64.91) และเด็กหญิง 40 คน (ร้อยละ 35.09)

จากข้อมูลข้างต้นจะพบว่า หมวดอุตสาหกรรมที่มีแรงงานเด็กทำงานมากที่สุดคือหมวดบริการ 9,770 คน (ร้อยละ 27.81) รองลงมาได้แก่ หมวดอุตสาหกรรมและหัตถกรรม 9,261 คน (ร้อยละ 26.36) หมวดพาณิชยกรรม 6,457 คน (ร้อยละ 18.41) โดยมีแรงงานเด็กทำงานในหมวดสาธารณสุขโลกและการสาธารณสุขน้อยที่สุดคือ 21 หรือคิดเป็น ร้อยละ 0.06 ของแรงงานเด็กในกรุงเทพมหานคร

ภูมิลำเนา

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแรงงานเด็กของกองแรงงานหญิงและเด็ก กรมแรงงาน ระหว่างปี พ.ศ. 2525 - พ.ศ. 2526 ในเขตกรุงเทพมหานครในจำนวนสถานประกอบการ 479 แห่ง พบว่า ในจำนวนแรงงานเด็ก 1,864 คน เป็นแรงงานเด็กที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือถึง 1,264 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 67.81 ของจำนวนแรงงานเด็กทั้งหมด รองลงมาได้แก่ แรงงานเด็กที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานคร 305 คน (ร้อยละ 16.36) แรงงานเด็กที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคเหนือ 54 คน (ร้อยละ 2.90) และแรงงานเด็กที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคใต้้น้อยที่สุดเพียง 3 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 0.16 ของแรงงานเด็กทั้งหมด

การศึกษา

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแรงงานเด็กของกองแรงงานหญิงและเด็ก พบว่าในจำนวนแรงงานเด็ก 1,864 คนนี้ ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับประถมตอนปลายมากที่สุด จำนวน 967 คน (ร้อยละ 51.88) เป็นแรงงานเด็กชาย 334 คน แรงงานเด็กหญิง 633 คน รองลงมาสำเร็จชั้นประถมศึกษาตอนต้น จำนวน 661 คน (ร้อยละ 35.46) เป็นแรงงานเด็กชาย 169 คน และแรงงานเด็กหญิง 492 คน และสำเร็จต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาตอนต้น จำนวน 123 คน (ร้อยละ 6.60) เป็นแรงงานเด็กชาย 31 คน แรงงานเด็กหญิง 92 คน โดยมีแรงงานเด็กที่สำเร็จการศึกษาสูงกว่าชั้นประถมศึกษาตอนปลายน้อยที่สุดเพียง 28 คน (ร้อยละ 1.5) เป็นแรงงานเด็กชาย 12 คน และแรงงานหญิง 16 คน

การเข้าสู่ตลาดแรงงาน

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแรงงานเด็กของกองแรงงานหญิงและเด็ก พบว่าลูกจ้างเด็กจำนวน 1,864 คน ที่ทำงานอยู่ในกรุงเทพมหานครนั้น ส่วนใหญ่ผู้ปกครองจะเป็นผู้พามาสมัครงานกับนายจ้างมากที่สุดถึง 1,615 คน (ร้อยละ 86.64) เป็นแรงงานเด็กชาย 508 คน และแรงงานเด็กหญิง 1,107 คน รองลงมาได้แก่ การสมัครงานโดยผ่านสำนักงานจัดหางานของเอกชน จำนวน 193 คน (ร้อยละ 10.36) เป็นแรงงานเด็กชาย 32 คน และแรงงานเด็กหญิง 193 คน และแรงงานเด็กสมัครงานด้วยตนเองน้อยที่สุดเพียง 56 คน (ร้อยละ 3) เป็นแรงงานเด็กชาย 25 คน และแรงงานหญิง 56 คน

ค่าจ้าง

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแรงงานเด็ก จากรายงานการตรวจแรงงานของกองแรงงานหญิงและเด็ก ระหว่าง พ.ศ. 2523 - พ.ศ. 2526 ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวนสถานประกอบการ 479 แห่ง จำนวนแรงงานเด็ก 1,864 คน พบว่า นายจ้างนิยมจ้างแรงงานเด็กเป็นรายเดือนเป็นส่วนใหญ่ คือ 1,191 คน (ร้อยละ 63.89) เป็น

แรงงานเด็กชาย 409 คน และแรงงานเด็กหญิง 782 คน รองลงมาได้แก่ จ้างเป็นรายวัน จำนวน 516 คน (ร้อยละ 27.62) เป็นแรงงานเด็กชาย 137 คน และแรงงานเด็กหญิง 379 คน และจ้างเป็นรายปีน้อยที่สุด จำนวน 142 คน (ร้อยละ 7.62) เป็นแรงงานเด็กชาย 15 คน และแรงงานเด็กหญิง 127 คน ส่วนแรงงานเด็กที่ไม่ทราบค่าจ้างมีจำนวน 15 คน ส่วนใหญ่เป็นแรงงานเด็กที่เข้าทำงานใหม่ นายจ้างต้องการดูผลงานก่อนที่จะกำหนดอัตราค่าจ้างให้

แรงงานเด็กที่ได้รับค่าจ้างประเภทรายวัน มีจำนวน 516 คน โดยได้รับค่าจ้างตั้งแต่ 36-50 บาท มากที่สุด จำนวน 134 คน (ร้อยละ 25.96) รองลงมา ได้แก่ ค่าจ้างตั้งแต่ 26-35 บาท จำนวน 129 คน (ร้อยละ 25) และสูงกว่า 50 บาท จำนวน 120 คน โดยมีค่าจ้างตั้งแต่ 10-15 บาท น้อยที่สุดเพียง 34 คน (ร้อยละ 23.26)

แรงงานเด็กที่ได้รับค่าจ้างรายเดือน มีจำนวน 1,191 คน ในจำนวนนี้เป็นแรงงานเด็กที่ได้รับค่าจ้างรายเดือนตั้งแต่ 301-400 บาท มีจำนวนมากที่สุด คือจำนวน 399 คน (ร้อยละ 33.5) รองลงมาได้แก่ แรงงานเด็กที่ได้รับค่าจ้างรายเดือนตั้งแต่ 201-300 บาท จำนวน 319 คน (ร้อยละ 26.78) และมีแรงงานเด็กที่ได้รับค่าจ้างรายเดือนตั้งแต่เดือนละ 150-200 บาท น้อยที่สุด คือ 68 คน (ร้อยละ 5.71)

แรงงานเด็กที่ได้รับค่าจ้างรายปีมีจำนวน 142 คน ในจำนวนนี้เป็นแรงงานเด็กที่ได้รับค่าจ้างรายปี ตั้งแต่ 2,001-4,000 บาท มากที่สุด จำนวน 89 คน (ร้อยละ 62.68) รองลงมาได้แก่ ค่าจ้างรายปีตั้งแต่ 1,000-2,000 บาท จำนวน 45 คน (ร้อยละ 31.69) และค่าจ้างรายปี สูงกว่า 4,000 บาท จำนวน 8 คน (ร้อยละ 5.63)³

³กรมแรงงาน, "โครงสร้างแรงงานหญิงและเด็กในประเทศไทย" (กรุงเทพมหานคร : กรมแรงงาน, 2528), หน้า 31-37.

มาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศเกี่ยวกับแรงงานเด็ก

การกำหนดมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประเทศสมาชิกใช้เป็นแนวทางสำหรับงานนโยบายที่ออกไปปฏิบัติ สำหรับมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศ ซึ่งที่ประชุมใหญ่องค์กรแรงงานระหว่างประเทศได้ลงมติรับรองมี 2 รูป คืออนุสัญญา และข้อแนะ (convention and recommendation) อนุสัญญาเป็นมาตรฐานหลักสำคัญที่กำหนดเพื่อให้มีผลผูกพันในการใช้บังคับโดยการให้สัตยาบันของประเทศสมาชิก ส่วนข้อแนะไม่มีผลผูกพันด้านกฎหมาย เป็นการให้คำแนะนำและรายละเอียด ในภาคปฏิบัติเกี่ยวกับการวางนโยบายการออกกฎข้อบังคับ และการปฏิบัติตามนโยบายเท่านั้น

นับแต่ได้มีการก่อตั้งองค์กรแรงงานระหว่างประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2462 (ค.ศ. 1919) จนถึงปัจจุบันนี้ ได้มีการรับรองอนุสัญญาจำนวน 153 ฉบับ และข้อแนะ 161 ฉบับ อนุสัญญาและข้อแนะเหล่านี้ได้รวมกันเข้าเป็นประมวลกฎหมายแรงงานระหว่างประเทศ ซึ่งครอบคลุมปัญหาสังคมหลายด้าน รวมทั้งปัญหาสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานทางประการ การบริหารแรงงาน ความสัมพันธ์ด้านอุตสาหกรรม นโยบายการจ้าง เงื่อนไขการทำงาน หลักประกันทางสังคม การว่าจ้างทำงานในทะเล และหลายฉบับเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน ซึ่งจากการรับรองของที่ประชุมองค์กรแรงงานระหว่างประเทศที่มีจำนวนอนุสัญญา 153 ฉบับ และข้อแนะ 161 ฉบับนี้ ในจำนวนทั้งหมดนี้เป็นอนุสัญญาที่มีบทบัญญัติโดยตรงเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน 18 ฉบับ เป็นข้อแนะ 14 ฉบับ และอีกเป็นจำนวนมากที่กล่าวถึงมาตรฐานในเรื่องเด็กและไว้บางส่วนในเรื่องอื่นทั่วไปด้วย

มาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศเกี่ยวกับเด็กทั้งหมดนี้ สามารถจัดเข้ากลุ่มตามหลักการที่บัญญัติไว้ในอนุสัญญาและข้อแนะได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. หลักการในเรื่องห้ามการใช้แรงงานเด็ก
2. หลักการในเรื่องการคุ้มครองเด็กขณะทำงาน
3. หลักการในเรื่องการเตรียมตัวเพื่อเข้าทำงาน
4. หลักการในเรื่องการคุ้มครองเด็กซึ่งมารดาต้องทำงาน

การห้ามใช้แรงงานเด็ก

อนุสัญญาและข้อแนะนำที่กำหนดหลักการเบื้องต้นในเรื่องนี้ไว้ ได้แก่

1. อนุสัญญาฉบับที่ 5 ว่าด้วยอายุขั้นต่ำ (งานอุตสาหกรรม) ค.ศ.1919 (พ.ศ. 2462) หรือ Convention 5 : minimum age (industry), 1919 สำคัญของอนุสัญญานี้คือ กำหนดหลักการเรื่องห้ามจ้างเด็ก ซึ่งมีอายุต่ำกว่า 14 ปี เข้าทำงานอุตสาหกรรมทุกประเภท

2. อนุสัญญาฉบับที่ 7 เกี่ยวกับการทำงานในกิจการทางทะเล ค.ศ. 1920 (พ.ศ.2463) หรือ Convention 7: minimum age (sea), 1920 สำคัญของอนุสัญญานี้คือ ห้ามเด็กอายุต่ำกว่า 14 ปี ทำงานในเรือเดินทะเล เว้นแต่จะเป็นเรื่องซึ่งสมาชิกในครอบครัวร่วมกันทำงานเท่านั้น

3. อนุสัญญาฉบับที่ 10 เกี่ยวกับงานเกษตรกรรม ค.ศ. 1921 (พ.ศ. 2464) หรือ Convention 10: minimum age (agriculture), 1921 ซึ่งมีสาระสำคัญว่า ห้ามเด็กอายุต่ำกว่า 14 ปี ทำงานในสถานประกอบการเกษตรกรรมในระหว่างเวลาเรียน และหากทำงานนอกเวลาเรียนจะต้องไม่ทำให้เกิดผลกระทบกระเทือน ต่อการเรียน

4. อนุสัญญาฉบับที่ 15 เกี่ยวกับการทำงานในเรือในตำแหน่งช่างเครื่องหรือช่างไฟ ค.ศ. 1921 (พ.ศ.2464) หรือ Convention 15: minimum age (trimmers and stochers), 1921 ซึ่งห้ามจ้างเยาวชนอายุต่ำกว่า 18 ปี ทำงานบนเรือเกี่ยวกับตำแหน่งช่างเครื่องหรือช่างไฟ

5. อนุสัญญาฉบับที่ 33 เกี่ยวกับงานซึ่งมิใช่งานอุตสาหกรรม ค.ศ.1932 (พ.ศ.2475) หรือ Convention 33: minimum age (non-industrual employment), 1932 กำหนดว่าเด็กที่อายุเกิน 12 ปี อาจทำงานเบานอกเวลาการศึกษาได้ ทั้งนี้จะต้องไม่เกินวันละ 4 ชั่วโมงครึ่ง สำหรับประเทศซึ่งไม่พบสถิติเกี่ยวกับการศึกษาภาคบังคับ สำหรับประเทศซึ่งจะให้สัตยาบันจะต้องกำหนดให้มีระบบและวิธีการตรวจแรงงานที่เหมาะสมด้วย

6. ข้อแนะนำฉบับที่ 41 เกี่ยวกับการทำงาน ซึ่งมีใช้งานอุตสาหกรรม ค.ศ. 1932 (พ.ศ. 2475) หรือ Recommendation 41: minimum age (non-industrial employment), 1932
7. อนุสัญญาฉบับที่ 58 เกี่ยวกับงานทางทะเล (แก้ไขใหม่) ค.ศ. 1936 (พ.ศ.2479) หรือ Convention 58: minimum (sea), 1936 (revised)
8. อนุสัญญาฉบับที่ 59 เกี่ยวกับงานอุตสาหกรรม (แก้ไขใหม่) ค.ศ. 1937 (พ.ศ.2480) หรือ Convention 59: minimum age (industry), 1937 (revised)
9. อนุสัญญาฉบับที่ 60 เกี่ยวกับงานซึ่งมีใช้อุตสาหกรรม (แก้ไขใหม่) ค.ศ. 1937 (พ.ศ. 2480) หรือ Convention 60: minimum age (non-industrial employment), 1937 (revised)
10. ข้อแนะนำฉบับที่ 96 เกี่ยวกับเหมืองถ่านหิน ค.ศ.1953 (พ.ศ. 2496) หรือ Recommendation 96: minimum age (coal mines), 1953
11. อนุสัญญาฉบับที่ 112 เกี่ยวกับงานประมง ค.ศ.1959 (พ.ศ. 2502) หรือ Convention 112: minimum age (fisherman), 1959
12. อนุสัญญาฉบับที่ 123 เกี่ยวกับงานที่ทำได้ดิน ค.ศ.1965 (พ.ศ. 2508) หรือ Convention 123: minimum age (underground work), 1965
13. อนุสัญญาฉบับที่ 138 ค.ศ. 1973 (พ.ศ. 2516) หรือ Convention 138: minimum age for admission to employment, 1973
14. ข้อแนะนำฉบับที่ 146 ค.ศ. 1973 (พ.ศ. 2516) หรือ Recommendation 146: minimum age for admission to employment, 1973

สำหรับข้อ 1.13 และ 1.14 นั้นได้รับการรับรองจากที่ประชุมเมื่อปี ค.ศ. 1976 (พ.ศ.2516) ซึ่งได้กำหนดยกระดับมาตรฐานอายุขั้นต่ำสำหรับงานทุกประเภทว่าจะต้องไม่ต่ำกว่า 15 ปี โดยในภาคอารัมภบทของอนุสัญญาฉบับที่ 138 ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า เพื่อดำเนินการให้มีการยกเลิกการใช้แรงงานเด็กทุกรูปแบบและได้เรียกร้องให้ประเทศสมาชิกขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ พยายามยกระดับอายุ

ขั้นต่ำที่จะอนุญาตให้ทำงานให้สูงขึ้น จนถึงระดับซึ่งเป็นเยาวชนที่มีการพัฒนาเต็มทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

การคุ้มครองเด็กขณะทำงาน

นอกจากจะส่งเสริมในเรื่องห้ามการใช้แรงงานเด็กแล้ว ที่ประชุมองค์การแรงงานระหว่างประเทศยังได้มีนโยบายที่จะให้ความคุ้มครองแก่เด็ก ซึ่งต้องทำงานในสภาพการทำงานที่ไม่ได้กำหนดไว้โดยเฉพาะ เพื่อดูแลให้เด็กที่ต้องทำงานมีความปลอดภัย ได้มีการรับรองอนุสัญญาและข้อแนะนำหลายฉบับ ห้ามเยาวชนทำงานบางประเภทและบางสภาพการทำงาน ซึ่งนำมาใช้บังคับสำหรับการทำงานของเด็กอย่างชัดเจนและโดยปริยายด้วยมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศเพื่อคุ้มครองการทำงานของเด็กที่มีกำหนดไว้แล้ว แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

งานกลางคืน องค์การแรงงานฯ ได้กำหนดห้ามเยาวชนทำงานกลางคืน ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1919 (พ.ศ. 2462) โดยอนุสัญญาฉบับที่ 6 ว่าด้วยงานกลางคืนของเยาวชน (งานอุตสาหกรรม) (Convention 6: night work of young persons (industry), 1919 กำหนดห้ามจ้างเยาวชนที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ทำงานกลางคืน และมีข้อกำหนดเน้นโดยเฉพาะสำหรับการทำงานกลางคืนของผู้ซึ่งมีอายุต่ำกว่า 16 ปี มีเพียงบางฉบับเท่านั้นที่กล่าวถึงเด็กอายุต่ำกว่า 14 ปี

ตัวอย่างของอนุสัญญาและข้อแนะนำว่าด้วยการทำงานกลางคืนของเยาวชนและเด็ก มีดังนี้

ข้อแนะนำที่ 14 ว่าด้วยงานกลางคืนของเด็กและเยาวชน (งานเกษตรกรรม) ค.ศ. 1921 (พ.ศ. 2464) หรือ Recommendation 14: night work of children and young persons (agriculture), 1921

อนุสัญญาฉบับที่ 79 และข้อแนะนำที่ 80 ว่าด้วยงานกลางคืนของเยาวชน (งานซึ่งมิใช่อุตสาหกรรม) ค.ศ. 1946 (พ.ศ. 2489) หรือ Convention 79 and Recommendation 80: night work young persons (non-industrial occupations), 1946 ในมาตรฐานแรงงาน 2 ฉบับนี้ กำหนดความหมายของงานซึ่งมิใช่อุตสาหกรรมว่า ได้แก่ งานอื่น ๆ ซึ่งมีใช้งานอุตสาหกรรม งานเกษตรกรรม และงาน

ทางทะเล และอายุขั้นต่ำ ซึ่งห้ามทำงานกลางคืน ได้แก่เด็กอายุต่ำกว่า 14 ปี ซึ่งมีใบอนุญาตให้ทำงานในหรือนอกเวลาทำงาน และเยาวชนอายุเกิน 18 ปี ซึ่งยังอยู่ใต้การศึกษาภาคบังคับ

อนุสัญญาฉบับที่ 90 ว่าด้วยงานกลางคืนของเยาวชน (งานอุตสาหกรรม) (ปรับปรุงแก้ไขใหม่) ค.ศ.1948 (พ.ศ.2491) หรือ Convention 90: night work of young persons (industry) (revised), 1948

อนุสัญญาฉบับที่ 109 ว่าด้วยค่าจ้าง ชั่วโมงทำงานและการบรรจุ (งานทะเล) ค.ศ.1958 (พ.ศ.2501) หรือ Convention 109: wages, hours of work and manning (sea) (revised), 1958 ซึ่งมีมาตรา 20 กำหนดว่า ห้ามมิให้บุคคลซึ่งมีอายุต่ำกว่า 16 ปี ทำงานในเวลากลางคืน และเวลากลางคืนตามมาตรฐานแรงงานฉบับนี้ หมายถึงระยะเวลาอย่างน้อย 9 ชั่วโมงติดต่อกันระหว่างเวลาก่อนและหลังเที่ยงคืน

งานอันตราย ข้อแนะนำฉบับที่ 4 ค.ศ.1919 (พ.ศ.2462) หรือ Recommendation 4: lead poisoning (women and children), 1919 ขององค์การแรงงานระหว่างประเทศเป็นมาตรฐานแรงงาน ฉบับแรกที่ให้คำแนะนำแก่ประเทศสมาชิกในเรื่องการห้ามจ้างบุคคล ซึ่งมีอายุต่ำกว่า 18 ปี ทำงานบางประเภท ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับสารตะกั่ว ต่อจากนั้นได้มีการกำหนดมาตรฐานแรงงานจำกัดการจ้างทำงานของเยาวชน รวมทั้งเด็กในงานบางประเภทที่ถือว่าเป็นงานอันตราย เช่น

อนุสัญญาฉบับที่ 13 ว่าด้วยการใช้สารตะกั่วในงานทาสี ค.ศ.1921 (พ.ศ.2464) หรือ Convention 13: white lead (painting), 1921 กำหนดห้ามจ้างชายอายุต่ำกว่า 18 ปี ทำงานบางประเภท ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับสารตะกั่ว ต่อจากนั้นได้มีการกำหนดมาตรฐานแรงงานจำกัดการจ้างทำงานของเยาวชนรวมทั้งเด็กในงานบางประเภทที่ถือว่าเป็นงานอันตราย เช่น

อนุสัญญาฉบับที่ 115 ว่าด้วยการคุ้มครองคนงานจากการแผ่รังสีไอออน ค.ศ.1960 (พ.ศ.2503) หรือ Convention 115: radiation protection, 1960

อนุสัญญาฉบับที่ 123 ว่าด้วยอายุขั้นต่ำที่อนุญาตให้ทำงานในเหมืองใต้พื้นดิน ค.ศ. 1965 (พ.ศ.2508) หรือ Convention 123: minimum age (underground work), 1965

อนุสัญญาฉบับที่ 127 ว่าด้วยน้ำหนักสูงสุด ค.ศ.1967 (พ.ศ.2501) หรือ Convention 127: manimum weight, 1967

อนุสัญญาฉบับที่ 136 ว่าด้วยเบนซีน ค.ศ. 1971 (พ.ศ. 2514) หรือ Convention 136: benzene, 1971 กำหนดห้ามสตรีมีครรภ์และเยาวชนอายุต่ำกว่า 18 ปี ทำงานซึ่งเกี่ยวข้องกับหรือใกล้ชิดกับผลิตภัณฑ์ซึ่งมีเบนซีนผสมเกินกว่า 1 เปอร์เซ็นต์ ตามปริมาณ

การตรวจสอบทางการแพทย์ องค์การแรงงานฯ ได้รับรองตราสารหลายฉบับ ซึ่งระบุว่าจำเป็นต้องมีใบรับรองของแพทย์ว่าเหมาะสมที่จะเข้าทำงาน และต้องมีการตรวจสอบทางการแพทย์เป็นระยะสำหรับเด็กและเยาวชน

อนุสัญญาและข้อแนะนำเกี่ยวกับการตรวจสอบทางการแพทย์ ได้แก่

อนุสัญญาฉบับที่ 16 ว่าด้วยการตรวจทางการแพทย์สำหรับเยาวชน (งานทะเล) ค.ศ.1921 (พ.ศ.2464) หรือ Convention 16: medical examination of young persons (sea), 1921

อนุสัญญาฉบับที่ 77 ว่าด้วยการตรวจทางการแพทย์สำหรับเยาวชน (งานอุตสาหกรรม) ค.ศ.1946 หรือ Convention 77: medical examination of young persons (industry), 1946

อนุสัญญาฉบับที่ 78 ว่าด้วยการตรวจทางการแพทย์สำหรับเยาวชน (อาชีพซึ่งมิใช่อุตสาหกรรม) ค.ศ.1946 (พ.ศ.2489) หรือ Convention 78: medical examination of young persons (non-industrial occupations), 1946

ข้อแนะนำฉบับที่ 79 ว่าด้วยการตรวจทางการแพทย์สำหรับเยาวชน ค.ศ.1946 (พ.ศ.2489) หรือ Convention 79: medical examination of young persons), 1946

อนุสัญญาฉบับที่ 113 ว่าด้วยการตรวจทางการแพทย์ (ชาวประมง) ค.ศ.1959 (พ.ศ.2502) หรือ Convention 113: medical examination (fishermen), 1959

อนุสัญญาฉบับที่ 124 ว่าด้วยการตรวจทางการแพทย์สำหรับเยาวชน(งานใต้ ใต้ดิน) ค.ศ.1965 (พ.ศ.2508) หรือ Convention 124: medical examination of young persons (underground work), 1965

สภาพการทำงานอื่น ๆ ตราสารขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ ซึ่งบัญญัติข้อบังคับสำหรับบุคคลทั่วไปนั้น จะมีการระบุกำหนดมาตรฐานซึ่งเข้มงวดกว่า สำหรับคนงานเยาวชนในเรื่องชั่วโมงทำงาน วันหยุดพักผ่อนประจำปี วันหยุดงานประจำปี โดยได้รับค่าจ้าง และลูกมือฝึกงาน นอกจากนั้นองค์การแรงงานฯ ได้ทำการค้นคว้าวิจัย และจัดประชุมและสัมมนาผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการคุ้มครองแรงงานเด็กอีกเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะโครงการเกี่ยวกับความปลอดภัยและสภาพแวดล้อมในการทำงานที่กำหนด ขึ้นในระยะนี้ องค์การฯ ได้แสดงเจตจำนงที่จะขยายการดำเนินการ โดยเฉพาะสำหรับคนงานเยาวชน ในเรื่องของการปรับปรุงสภาพและสิ่งแวดล้อมในการทำงาน

การเตรียมตัวเพื่อเข้าทำงาน

ในด้านการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กเพื่อเตรียมตัวเข้าทำงาน หรือการช่วยเหลือเด็กให้เตรียมตัวเข้าทำงาน หรือการช่วยเหลือเด็กให้เตรียมตัวสำหรับชีวิตการทำงานในอนาคตนั้น องค์การแรงงานฯ ได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ ค.ศ.1939 (พ.ศ.2482) โดยรับรองข้อแนะนำที่ 57 ว่าด้วยการฝึกอาชีพ(Recommendation 57: vocational training, 1939) ในข้อแนะนำนี้ระบุว่าในการศึกษากาตบังคับนั้นควรกำหนดให้มีการฝึกอาชีพขั้นต้นเพื่อเตรียมตัวทำงานให้แก่เด็กทุกคน เป็นวิธีการให้บริการแนะแนวอาชีพสำหรับอนาคต

การดำเนินการในเรื่องมาตรฐานเกี่ยวกับการแนะแนวอาชีพ และการเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพ หรือการฝึกอาชีพขั้นต้น เพื่อเตรียมทำงานเป็นไปอย่างไม่ค่อยจะต่อเนื่อง ได้มีการนำความเหล่านี้ไปใช้ในที่ประชุมต่าง ๆ โดยตีความหมายคลาดเคลื่อนไปจากความหมายซึ่งใช้กัน เมื่อปี ค.ศ. 1939 (พ.ศ. 2482) จนกระทั่งปี ค.ศ.1956 (พ.ศ.2499) จึงได้มีการรับรองข้อแนะนำที่ 101 ว่าด้วยการฝึกอาชีพ(งานเกษตรกรรม) ซึ่งข้อแนะนำนี้ให้คำแนะนำว่ามีหลักสูตรภาคปฏิบัติงานเกษตรในส่วนของโรงเรียน และปี

ค.ศ.1973 (พ.ศ.2516) จึงมีการรับรองอนุสัญญาฉบับที่ 138 ว่าด้วยอายุขั้นต่ำสำหรับการทำงาน (Convention 138: minimum age for admission to employment, 1973) ซึ่งกำหนดว่าอายุขั้นต่ำต้องไม่น้อยกว่า 15 ปี แต่สำหรับประเทศกำลังพัฒนาอาจกำหนดเป็นอายุ 14 ปีได้ สำหรับงานอันตรายและไม่ปลอดภัยต่อสุขภาพและศีลธรรมของเยาวชนนั้น ให้กำหนดอายุขั้นต่ำไว้ไม่น้อยกว่า 18 ปี

อนึ่ง ในรายงานของผู้อำนวยการสำนักงานแรงงานฯ ในการประชุมส่วนภูมิภาคแอฟริกาครั้งที่ 5 ได้เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการสำหรับผู้เยาว์ โดยเฉพาะเยาวชนที่อยู่ในชนบท

การคุ้มครองเด็กซึ่งมารดาต้องทำงาน

องค์การแรงงานฯ ยังได้ให้ความสนใจในเรื่องการคุ้มครองเด็ก ซึ่งมีมารดาต้องทำงานด้วย เป็นการให้การคุ้มครองเพิ่มขึ้นจากหลักการให้ความคุ้มครองแก่สตรีที่ทำงานซึ่งตั้งครรภ์ด้วย หลักการในเรื่องนี้แม้จะไม่มีผลโดยตรงแก่เด็ก ก็เป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมให้มารดาของเด็กได้เลี้ยงและดูแลเด็กให้เติบโต และมีพัฒนาการที่สมควร ที่ประชุมใหญ่องค์การแรงงานฯ ได้รับรองอนุสัญญาฉบับที่ 3 ในเรื่องการคุ้มครองสตรีซึ่งมีครรภ์ ตั้งแต่ ค.ศ. 1919 (พ.ศ. 2462) (Convention 3: maternity protection, 1919) อนุสัญญานี้กำหนดมาตรฐานในเรื่องวันหยุดก่อนและหลังคลอด และเวลารักษาพยาบาล ต่อจากนั้นได้มีการรับรองอนุสัญญาและข้อแนะ ซึ่งเกี่ยวข้องในเรื่องนี้อีกหลายฉบับได้แก่

อนุสัญญาฉบับที่ 103 ว่าด้วยการคุ้มครองสตรีซึ่งมีครรภ์ (แก้ไขใหม่) ค.ศ. 1952 (พ.ศ. 2495) หรือ (Convention 103: maternity protection (revised), 1952

ข้อแนะฉบับที่ 95 ว่าด้วยการคุ้มครองสตรีซึ่งมีครรภ์ ค.ศ. 1952 (พ.ศ. 2495) หรือ Recommendation 95: maternity protection, 1952

อนุสัญญาฉบับที่ 110 ว่าด้วยเงื่อนไขการทำงานของคนงานในสวนไม้ ค.ศ. 1959 (พ.ศ. 2502) หรือ Convention 110: plantations, 1959

ข้อแนะฉบับที่ 123 ว่าด้วยการทำงาน (สตรีซึ่งต้องรับผิดชอบครอบครัว) ค.ศ.

1965 (พ.ศ. 2508) หรือ Recommendation 123: employment (women with family responsibilities), 1965

นอกจากนี้เมื่อปี ค.ศ. 1975 (พ.ศ. 2518) ที่ประชุมได้ประกาศแผนการดำเนินงานในเรื่องการปฏิบัติและโอกาสอันเท่าเทียมกัน สำหรับคนงานสตรี โดยเสนอแนะให้รัฐสมาชิกขององค์การฯ ให้ความสนใจแก่การขยายบริการทางสังคมในเรื่องการเลี้ยงและดูแลเด็กให้มากขึ้น

กฎหมายแรงงานเกี่ยวกับการใช้แรงงานเด็กของประเทศไทย

กฎหมายแรงงาน เกี่ยวกับการใช้แรงงานเด็กของประเทศไทย มีวัตถุประสงค์ในการบัญญัติขึ้น เช่นเดียวกับแนวทางของมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศที่กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะหลักการเรื่องการกำหนดอายุเข้าทำงานของเด็ก และการคุ้มครองแรงงานเด็ก ส่วนการเตรียมตัวเพื่อเข้าทำงานนั้นไม่มีกฎหมายบัญญัติบังคับไว้ แต่กัยยอมรับหลักการ และได้ถือเป็นแนวนโยบายที่จะกระทำต่อไปในอนาคตให้ดีขึ้นและมากขึ้นในเรื่องการคุ้มครองเด็กซึ่งมารดาต้องทำงานก็เช่นเดียวกัน ยังไม่มีกฎหมายบัญญัติเพื่อคุ้มครองเรื่องนี้โดยตรง แต่ก็ได้ยอมรับหลักการในเรื่องการให้ความคุ้มครองแก่สตรีมีครรภ์ โดยบัญญัติให้มีการกำหนดวันหยุดเพื่อลาคลอด ซึ่งเป็นผลให้สตรีได้มี การหยุดพักผ่อนและเลี้ยงดูบุตรในระยะแรกเกิดด้วยตนเอง

วิธีการใช้บังคับและรายละเอียดปลีกย่อยเกี่ยวกับงานที่จะอนุญาตให้เด็กทำได้นั้น กฎหมายแรงงานในประเทศไทยยังมีมาตรฐานต่ำกว่าระดับสากลเพราะสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เช่น การกำหนดอายุขั้นต่ำสำหรับการทำงานของเด็กเป็น 12 ปี เนื่องจากได้พิจารณาเห็นว่าเด็กอายุ 12 ปี อาจจะเรียนจบการศึกษาภาคบังคับแล้วอยู่เฉย ๆ ก็ควรให้มีโอกาสได้ทำงาน เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเศรษฐกิจของครอบครัวได้

การให้สัตยาบันและรับเอามาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศ ประเทศไทยได้ ยอมรับผูกพันที่จะปฏิบัติตามมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศเกี่ยวกับเด็กโดยการให้สัตยาบันอนุสัญญาไว้เพียง 1 ฉบับเท่านั้น คืออนุสัญญาฉบับที่ 123 ว่าด้วยอายุขั้นต่ำที่อนุญาตให้ทำงานในเหมืองใต้ดิน ค.ศ. 1965 (พ.ศ. 2508)

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลไทยก็มีได้ละเลยหลักการสำคัญ ๆ ต่าง ๆ ของมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน โดยได้นำมาใช้เป็นแนวทางในด้านปฏิบัติให้สอดคล้องกับสถานการณ์ และสภาพความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศอยู่ในปัจจุบัน และจะได้ปรับปรุงได้ดียิ่งขึ้นต่อไปในอนาคต⁴

หน่วยงานต่าง ๆ ที่เด็กทำงาน

คนไทยในสมัยก่อนมีประเพณีและแนวปฏิบัติที่ยึดถือต่อกันมาว่า "ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า" ผู้หญิงจึงไม่จำเป็นต้องเรียนหนังสือมาก ควรอยู่กับเหย้าเฝ้าเรือน ดูแลทรัพย์สินสมบัติ การงานภายในบ้าน และเลี้ยงดูบุตรธิดา ส่วนผู้ชายมีหน้าที่ออกไปทำงานหาเงินมาเลี้ยงดูครอบครัว ซึ่งในปัจจุบันความเชื่อเช่นนี้ยังคงหลงเหลืออยู่ในท้องถิ่นชนบท ดังนั้นเด็กผู้หญิงในชนบทจึงมีโอกาสศึกษาเล่าเรียนน้อยกว่าเด็กผู้ชาย ประกอบกับฐานะของครอบครัวยากจนด้วย จึงทำให้ทั้งเด็กหญิงและเด็กชายไม่อยู่ในชนบทหรือในเมือง จำเป็นต้องออกมาสู่ชีวิตการทำงาน เพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัวโดยไม่เลือกงาน เพียงแต่ขอให้ได้ทำงานโดยมีเงินค่าจ้างตอบแทนเท่านั้น

ดังนั้นการใช้แรงงานเด็ก หรือการให้เด็กออกมาทำงานนอกบ้านนั้น จึงไม่มีหลักเกณฑ์กำหนดแน่นอนลงไม่ว่า เด็กหญิงต้องทำงานอะไร หรือเด็กชายต้องทำงานอะไร หากขึ้นอยู่กับความนิยมของนายจ้าง และการยอมรับของลูกจ้างว่าสามารถทำได้หรือไม่ โดยดูจากสภาพของงานที่ต้องเสี่ยงอันตรายมาก ๆ ต้องใช้ความอดทนและเด็กชายสามารถทำได้ดีกว่า เช่น เด็กขี้ม้าแข่ง (จ็อกกี้) เก็บลูกกอล์ฟ หรือลูกเทนนิส งานผลิตโลหะ ชุบเชื่อมโลหะ งานกลึง และผลิตพลาสติก ซึ่งงานบางประเภทดังกล่าวอาจจะมีเด็กหญิงไปทำด้วยก็ได้ แต่ก็เป็นส่วนน้อย สำหรับงานที่เด็กหญิงทำกันเป็นส่วนมากมักได้แก่งานโรงงานทอผ้า ผลิตอาหารหรือลูกกวาด นอกเหนือจากนั้น เช่น งานโรงงานแก้ว ห้องเย็บ ผลิตถ่านไฟฉาย ฯลฯ มักจะมีทั้งแรงงานเด็กหญิงและเด็กชายปะปนกัน

⁴กรมแรงงาน, "มาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศเกี่ยวกับแรงงานเด็ก"

การใช้แรงงานเด็กนั้นได้มีปรากฏอยู่ทั่วไปในในประเทศเกษตรกรรม และประเทศกำลังพัฒนา อย่างเช่นประเทศไทย ซึ่งจากการสำรวจของกรมแรงงานพบว่า ประเทศไทยมีเด็กอายุระหว่าง 11-14 ปี จำนวน 1,055,220 คน และอายุระหว่าง 15-19 ปี จำนวน 3,096,970 คน ที่ใช้แรงงานอยู่ในตลาดแรงงานขณะนี้ ซึ่งส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 88.80 ทำงานอยู่ในภาคเกษตรกรรม โดยช่วยบิดา-มารดา หรือผู้ปกครองทำนา เลี้ยงสัตว์ และช่วยทำงานบ้านต่างๆ เท่าที่เด็กจะสามารถกระทำได้ ประมาณร้อยละ 10.20 ทำงานเป็นลูกจ้างเอกชนในภาคอุตสาหกรรมและการพาณิชย์กรรม เช่นกิจการประเภทอุตสาหกรรมการผลิต การบริการ และการอุตสาหกรรมอื่น ๆ ซึ่งแรงงานเด็กในภาคนี้มีแนวโน้มที่จะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ อันเนื่องมาจากปัญหาเศรษฐกิจที่กดดันมากขึ้นนั่นเอง ส่วนเด็กที่ทำงานส่วนตัว และเป็นลูกจ้างรัฐบาลนั้นมีอยู่เพียงร้อยละ 0.9 และ 0.1 ตามลำดับ

การทำงานของแรงงานเด็กนั้น ส่วนใหญ่ทำงานอยู่ในกิจการประเภทอุตสาหกรรมการผลิตอาหาร และผลิตภัณฑ์อาหาร ซึ่งมีขนาดเล็กเป็นส่วนใหญ่ เช่น ผลิตลูกกวาด ขนมปัง บรรจุเครื่องกระป๋อง ผลไม้ดอง ฯลฯ หรือประเภทอุตสาหกรรมการผลิตยา กระเป๋าหนัง เครื่องประดับ อะไหล่ รถจักรยานยนต์ เปคาสเซ็ท ฯลฯ

ส่วนประเภทกิจการที่มีการใช้แรงงานเด็กรองลงมา ได้แก่ประเภทตัดเย็บเสื้อผ้า ประเภทพาณิชย์กรรมและบริการ เช่น จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มตามร้านค้าทั่วไป ทำงานในสถานโบริวี่ลิ่ง ชายของเร่ ทำงานในปั้มน้ำมัน เก็บค่าโดยสารรถสองแถว และในสถานเริงรมย์บางแห่ง นอกจากนี้ยังมีแรงงานเด็กที่ทำงานรับใช้ตามบ้านด้วย แต่ก็เป็นส่วนน้อย⁵

สภาพการทำงานของลูกจ้างเด็กในโรงงานอุตสาหกรรม

สภาพการทำงานของลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมนั้น ศึกษาได้จากสถานประกอบการที่มีลูกจ้างเด็กตั้งแต่ 10-50 คน ซึ่งเป็นกิจการเล็ก ๆ ที่นิยมจ้างเด็กทำงาน โดยทั่วไปแล้วสภาพโรงงานค่อนข้างแคบ แสงสว่างและการระบายอากาศมีน้อย

⁵ กรมแรงงาน, "การใช้แรงงานเด็กในประเทศไทย," หน้า 17.

(เวลาฝนตกจึงทำให้น้ำท่วมโรงงานและบริเวณโรงงาน ก่อให้เกิดอุปสรรคในการทำงาน) กิจกรรมที่ใช้เด็กทำงานนี้ส่วนใหญ่จะพบในกิจการทอผ้า โรงงานแก้ว โรงงานผลิตอาหารห้องเย็น โรงงานผลิตถ่านไฟฉาย โรงกลึงและเรื่อยโลหะ หรือโรงงานทำพลาสติก ฯลฯ

เนื่องจากสภาพการทำงานของผู้จ้างเด็กจะผิดแผกแตกต่างกันออกไปตามประเภทกิจการ หรือตามลักษณะหน้าที่การทำงาน จึงจะกล่าวถึงสภาพการทำงาน สภาพแวดล้อม และสภาพงานที่อาจเป็นอันตราย ตลอดจนชั่วโมงการทำงาน และวันหยุด พอสังเขบ ของสถานประกอบการ เช่น อุตสาหกรรมแก้ว อุตสาหกรรมอาหารและลูกกวาด และกิจการห้องเย็น ซึ่งนับเป็นกิจการที่มีการใช้แรงงานเด็กมาก

อุตสาหกรรมแก้ว

อุตสาหกรรมแก้วในประเทศไทยมีอยู่ประมาณ 2-3 แห่งที่ใช้เครื่องจักรทันสมัย ใช้แรงงานที่มีฝีมือและความชำนาญในการควบคุมเครื่องจักร และเป็นคนงานที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป ส่วนโรงงานอื่น ๆ นั้น ส่วนใหญ่เป็นโรงงานเล็ก ๆ และมักใช้แรงงานเด็ก ซึ่งมีอายุตั้งแต่ 11-18 ปี สภาพโรงงานโดยทั่วไป ส่วนมากตัวโรงงานจะมีลักษณะเป็นอาคารไม้และคอนกรีต มีกำแพงซึ่งทำด้วยสังกะสี หรือคอนกรีตล้อมรอบ มียามเฝ้าหน้าประตู พื้นโรงงานมีทั้งเป็นพื้นดินธรรมดาและคอนกรีต รอบ ๆ บริเวณมีเศษแก้วแตกเกลื่อนกลาดอยู่ทั่วไป บางแห่งก็กวาดรวมไว้เป็นกอง ภายในโรงงานมีเตาหลอมแก้วตั้งอยู่ตรงกลางเพียงเตาเดียว อากาศภายในโรงงานก็อบอ้าวมาก แม้จะมีพัดลมระบายอากาศก็ตาม แสงสว่างไม่เพียงพอ คู่มืออัดและหีบ มีบางโรงงานที่หลังคาสูงมุงกระเบื้อง ภายในโปร่ง มีการระบายอากาศดีพอสมควร ส่วนใหญ่ห้องทำงานของผู้จัดการและเสมียนจะติดตั้งเครื่องปรับอากาศ มีตู้ยา และตู้แสดงตัวอย่างแก้วที่ผลิตได้ในรูปแบบต่าง ๆ กัน ซึ่งห้องดังกล่าวจะอยู่ติดกับอาคารโรงงาน

1. สภาพการทำงาน เด็กที่ทำงานในโรงงานแก้วมักจะต้องประสบกับสภาพความร้อนอบอ้าวในการทำงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะโดยหน้าที่เมื่อเข้าไปทำงานครั้งแรกจะได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เดินแก้วเป็นส่วนมาก เนื่องจากเด็กมีความว่องไวกว่าผู้ใหญ่ สามารถเดินส่วนทางไป - มาได้ โดยเด็กจะต้องรับไม้ช่าง (หลอดเหล็ก ซึ่งตรงกลางมีช่องว่างสำหรับเป่ายาวแระมาน 3-4 ฟุต) ตรงปลายมีแก้วร้อน ๆ สีนแดงที่

ถูกเป่าโป่งเป็นรูปฟ้าง ๆ มาส่งให้ผู้มีหน้าที่เจาะแก้ว เพื่อนำไปเข้าเตาอบแก้ว หรือสน แก้ว ล้างแก้ว และบรรจุกล่อง อีกหน้าที่หนึ่งคือการเปิดแบบ ซึ่งต้องนั่งอยู่ด้านล่างต่ำกว่าเตาหลอมแก้ว (ผู้มีหน้าที่เป่าโป่งแก้ว จะยืนอยู่บนขอบของเตาหลอม ซึ่งสูงกว่าผู้มีหน้าที่เปิดแบบมาก) เด็กที่ทำหน้าที่เปิดแบบจะต้องคอยดูว่า ผู้มีหน้าที่เป่าโป่งแก้ว เป่าลมผ่านหลอดแก้ว จนแก้วได้รูปแล้วหรือยัง ถ้าได้แล้วก็เปิดแม่พิมพ์ออก และเอาน้ำราดแม่พิมพ์ให้เย็นลง ภายหลังจากเอาแก้วเป่าออกไปแล้ว จะในโอกาสที่ผู้มีหน้าที่เปิดแบบจะได้รับอุบัติเหตุจากเศษแก้วหลอมเหลวที่กระเด็นมาถูกนั้น จะมีมากพอ ๆ กับเด็กเดินแก้ว ซึ่งอาจได้รับอันตรายจากการชนกันขณะเดินส่วนทาง หรือเศษแก้วที่เคาะจนแตกกระเด็นเข้าตาหรือบาดตามร่างกายได้

2. ชั่วโมงการทำงานและวันหยุด การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม แก้วนั้นจะต้องทำต่อเนื่องกันไป จนกว่าส่วนผสมของแก้วที่หลอมไว้นั้นหมดไปจึงจะเลิกทำงานได้ ฉะนั้นชั่วโมงการทำงานของลูกจ้างเด็กจึงแตกต่างกันออกไปตามขนาดของโรงงาน แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันได้มีการใช้แรงงานเด็กทำงานเป็นกะ เวลาทำงานส่วนใหญ่จะกำหนดให้ทำโดยเริ่มประมาณ 07.30 น. หรือ 08.00 น. เป็นต้นไป ส่วนเวลาเลิกงานนั้น บางแห่งที่เป็นโรงงานเล็กจะเลิกเวลา 16.30 น. สำหรับโรงงานใหญ่จะเลิกไม่เกิน 17.00 น. เวลาทำงานจึงเฉลี่ยได้ประมาณ 7-8 ชั่วโมงต่อวัน เวลาพักจะมีให้วันละ 3-4 ครั้งต่อวัน โดยช่วงเช้าจะพัก 2 ครั้งระหว่างทำงาน คือเมื่อทำงานได้ประมาณ 1-2 ชั่วโมงแล้ว กำหนดพักครั้งละ 15 นาที เพื่อล้างหน้าเนื่องจากอากาศร้อน ต่อมาพักกลางวันเพื่อหยุดรับประทานอาหารประมาณ 1 ชั่วโมง และพักตอนบ่าย 1 ครั้ง หลังจากทำงานได้ 1 หรือ 2 ชั่วโมงอีก 15 นาที แล้วทำต่อไปจนหมดแก้วที่เตาหลอม เนื่องจากนายจ้างบางแห่งเห็นว่าลูกจ้างเด็กต้องทำงานอยู่กับความร้อน จึงได้พยายามแบ่งเวลาพักให้ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีเวลาพัก แต่ทว่าลูกจ้างเด็กก็ยังคงต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับสภาพการทำงานที่ต้องเสี่ยงต่ออันตรายดังกล่าว และต้องทนทรมาณกับอุณหภูมิความร้อนรอบ ๆ เตาหลอมแก้วภายในโรงงานเป็นเวลา 7-8 ชั่วโมงต่อวัน ซึ่งสมควรที่จะมีการพิจารณาปัญหาดังกล่าวที่ว่าเด็กจะทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมนี้ได้อีกหรือไม่ และควรทำได้เมื่ออายุเท่าใด

สำหรับวันหยุดนั้น ส่วนใหญ่วันหยุดประจำสัปดาห์จะหยุดได้ในวันอาทิตย์เกือบทุกแห่ง โดยไม่ได้รับเงินค่าจ้างแรงงาน ทั้งนี้เพราะจ้างเป็นรายวัน ส่วนวันหยุดตามประเพณี ซึ่งกฎหมายคุ้มครองแรงงานกำหนดให้หยุดปีละ 13 วันนั้น มักจะได้หยุดเพียง 5-6 วันเท่านั้น และในจำนวนนั้นจะเป็นวันหยุดตามเทศกาลตรุษจีน 2-3 วัน ซึ่งเป็นการหยุดตามประเพณีของนายจ้างเป็นส่วนมากนั่นเอง

3. สภาพความเป็นอยู่และสวัสดิการ ลูกจ้างเด็กที่ทำงานส่วนใหญ่จะเป็นเด็กที่อยู่บริเวณใกล้เคียงโรงงานนั่นเอง หรือบางคนติดตามบิดามารดาหรือผู้ปกครองมาช่วยเป็นลูกมือจนกระทั่งเกิดความชำนาญ นายจ้างจึงรับเข้าทำงาน โดยจ่ายเงินค่าจ้างแรงงานให้ต่ำกว่าที่กฎหมายกำหนด เมื่อเกิดอุบัติเหตุหรือประสบอันตรายเนื่องจากการทำงาน นายจ้างจะจัดยาให้โดยมีตุ๋ยาและยารักษาโรคประเภทกลางบ้านไว้ให้เวลาปวดศีรษะ ปวดท้อง หรือมีบาดแผลจากเศษแก้วลูกจ้างเด็กบางรายจะไม่กล้าขอยาดังกล่าว แต่จะกลับไปรักษาเองที่บ้าน นอกจากนี้แล้วนายจ้างจะจัดรถรับลูกจ้างมาทำงานให้โดยไม่คิดค่าบริการ ส่วนเวลากลับต้องกลับเอง และจ่ายเงินพิเศษให้ในวันตรุษจีน ตามความขยันและอายุการทำงาน โดยแบ่งจากกำไรของโรงงาน บางแห่งจะให้เงินค่าใช้จ่ายในการพาไปเที่ยวปีละครั้ง ตั้งแต่ 3-6 วัน แต่สวัสดิการที่สำคัญของอุตสาหกรรมประเภทนี้คือควรจะมีสถานที่พักผ่อนในโรงงานที่แยกออกจากบริเวณโรงงาน ซึ่งมีสภาพแวดล้อมที่ปราศจากมลพิษ เนื่องจากจะมีผลกระทบต่อภาวะการเจริญเติบโตของร่างกาย และสุขภาพพลานามัยที่สมบูรณ์แข็งแรงของเด็กที่อยู่ในวัยดังกล่าว

อุตสาหกรรมผลิตอาหาร

1. สภาพการทำงาน กิจการอุตสาหกรรมผลิตอาหารนี้ได้แก่ การผลิตลูกกวาด ท็อफी ขนมปัง ขนมฝรั่ง อาหารกระป๋อง อาหารสำเร็จรูป เช่น บะหมี่ ไส้กรอก หมูแฮม รวมทั้งการผลิตอาหารอื่น ๆ กิจการที่นิยมว่าจ้างแรงงานเด็ก ทำงานนั้นคือกิจการผลิตลูกกวาดและท็อफी ซึ่งโดยลักษณะหน้าที่ของงานแล้ว เป็นการใช้ความสามารถในการห่อหรือบรรจุ อันเป็นงานที่ลูกจ้างเด็กทำได้เร็วกว่าผู้ใหญ่ ส่วนหน้าที่ในการกวนขนมหรือปรุงอาหาร รวมทั้งยก แยก หาม จะเป็นหน้าที่ของกจ้างชายหรือหญิงที่เป็นผู้ใหญ่

โรงงานผลิตลูกกวาด ท็อปปี้ ที่มีขนาดใหญ่บางแห่งก็ติดตั้งเครื่องปรับอากาศให้ แต่ก็มีน้อยส่วนมากมักจะเป็นโรงงานขนาดเล็ก ซึ่งตัวอาคารจะเป็นห้องแถวไม้ หรือตึกแถวหนึ่งหรือสองคูหา ชั้นล่างเป็นสถานที่ผลิต ชั้นบนเป็นที่พักอาศัยของนายจ้าง และลูกจ้างที่มาจากต่างจังหวัด บริเวณที่ทำงานจะมีที่นั่งโต๊ะ ๑ ยาวเรียงแถวไปสำหรับลูกจ้างนั่งทำงาน มีโต๊ะยาวสูงกว่าที่นั่งสำหรับวางวัสดุอุปกรณ์ในการทำงาน สถานที่จะมีสภาพแออัด ไม่ค่อยสะอาด แสงสว่างไม่เพียงพอ อากาศหอบ ไม่มีการระบายอย่างทั่วถึง ไม่มีพัดลมให้ ทั้งนายจ้างและลูกจ้างต่างไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์ในการทำงาน ขอแต่เพียงทำงานให้ได้มาก รับผิดชอบต่อนายจ้างกำหนดครบถ้วนตามผลงานที่ทำได้ก็พอการจ้างทำงานมีทั้งรายเดือน รายวัน และตามผลงาน ลูกจ้างรายเดือนส่วนใหญ่มาจากต่างจังหวัด พักอาศัยและกินอยู่กับนายจ้าง ส่วนลูกจ้างรายวัน หรือตามผลงานนั้น จะเป็นลูกจ้างที่อยู่บริเวณใกล้เคียงโรงงานนั้นเอง ลูกจ้างประเภทนี้ทำงานได้อย่างรวดเร็วและเกือบจะไม่พักก่อนเลย เพื่อให้ได้ผลงานปริมาณมาก หรือบางครั้งทำงานล่วงเวลาเพื่อต้องการค่าจ้างมากขึ้น

2. ชั่วโมงทำงานและวันหยุด นายจ้างจะกำหนดเวลาทำงานไว้ โดยเริ่มเวลา 08.00 น. และเลิกเวลา 17.00 น. แต่ในทางปฏิบัติจริงอาจเริ่มทำงานเร็วกว่าที่กำหนดและเลิกงานเร็ว หรือเริ่มช้าและเลิกช้ากว่าที่กำหนดก็ได้ และถ้ามีการทำงานล่วงเวลา ลูกจ้างส่วนมากจะได้เงินค่าจ้างตามผลงานที่ได้ เพราะนายจ้างอ้างว่าไม่ได้บังคับให้ลูกจ้างทำ บางคนมาขอทำเองเพื่อจะได้รับเงินค่าจ้างตามผลงานมากขึ้น(ซึ่งเกี่ยวกับปัญหานี้เป็นปัญหาเดียวกันกับลูกจ้างที่ทำงานในโรงงานทอผ้าขนาดเล็ก ที่ยังใช้เครื่องจักรตุกอยู่ โดยเป็นงานเหมา หรือตามผลงานคิดเป็นหลา) สำหรับลูกจ้างรายเดือนที่มาจากต่างจังหวัด จะต้องตื่นแต่เช้าเพื่อเตรียมงาน เช่น กวนขนม ฯลฯ และเลิกงานเวลา 22.00 น. และทำงานในวันหยุดเป็นประจำ นาน ๆ ครั้งจึงจะมีโอกาสได้ไปท่องเที่ยว พักผ่อนหย่อนใจ

วันหยุดประจำสัปดาห์และวันหยุดตามประเพณี ลูกจ้างเด็กจะได้หยุดบ้าง ไม่ได้หยุดบ้างขึ้นอยู่กับนายจ้าง ซึ่งมักจะเอาเปรียบแรงงานเด็ก ดังนั้นส่วนใหญ่จึงให้หยุดในวันตรุษจีน เนื่องจากนายจ้างเป็นคนจีน นอกจากนั้นจะได้หยุดอีกประมาณ 3-4 วัน เช่น วันแรงงานแห่งชาติ วันขึ้นปีใหม่ และวันสงกรานต์

3. สภาพความเป็นอยู่และสวัสดิการ เด็กที่มาจากต่างจังหวัด นายจ้างจะจัดที่พักให้ในบริเวณโรงงาน หรือชั้นสองของอาคาร ส่วนใหญ่อยู่กันอย่างแออัด ไม่ถูกสุขลักษณะ บางแห่งมีอาหารให้ 3 มื้อ บางแห่งจัดเลี้ยงข้าวเปล่าและจ่ายเงินให้ซื้อกับข้าวเองเป็นรายวัน ลูกจ้างเหล่านี้ได้รับเงินค่าจ้างแรงงานต่ำ เพราะนายจ้างอ้างว่าให้เป็นที่พักและอาหารแล้ว เมื่อลูกจ้างเจ็บป่วยจะพาไปรักษาพยาบาลจากคลินิกใกล้โรงงาน โดยนายจ้างจ่ายเงินค่ารักษาพยาบาลให้ การลาภกิจหรือลาป่วยของลูกจ้างตามผลงานมักไม่ค่อยมีระเบียบ มาทำงานและหยุดงานตามความพอใจ ไม่ต้องขออนุญาตจากนายจ้าง การให้โบนัส และเงินรางวัลพิเศษจะจ่ายให้ในโอกาสวันตรุษจีน มากน้อยแล้วแต่ความสามารถในการทำงานของลูกจ้างแต่ละคน นอกเหนือจากนั้น นายจ้างจะจัดสวัสดิการให้ตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน คือ ห้องน้ำ ห้องส้วม น้ำดื่ม และอื่น ๆ

กิจการห้องเย็น

1. สภาพการทำงาน กิจการห้องเย็นเป็นอุตสาหกรรมประเภทหนึ่งที่มีการใช้แรงงานเด็กมาก กิจการดังกล่าวมีงานหลายประเภท ได้แก่ การรับฝากของสดส่งสัตว์น้ำออกนอกประเทศ ตัวแทนจำหน่ายสัตว์น้ำ ลูกจ้างเด็กที่ทำงานนี้ส่วนใหญ่อายุประมาณ 12-15 ปี มีทั้งที่มาจากต่างจังหวัด และมีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานคร ประเภทกิจการห้องเย็นที่นิยมว่าจ้างแรงงานเด็ก คือการส่งสัตว์น้ำทะเลออกนอกประเทศ และนิยมจ้างทั้งรายเดือนและรายชั่วโมง ส่วนใหญ่ให้ทำหน้าที่คัดเลือกขนาดของสัตว์น้ำ เช่น กุ้ง ปลาหมึก ฯลฯ โดยแยกตามขนาด เด็ดหัวกุ้ง ทำความสะอาดกุ้งและปลาหมึก โดยการล้างน้ำให้สะอาดแล้วบรรจุใส่ภาชนะ ซึ่ง น้ำหนัก บางแห่งก็ต้องตักกุ้งให้สุกก่อนตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ ถ้าพิจารณาจากขนาดของสถานที่ประกอบกิจการเหล่านี้แล้ว ส่วนใหญ่จะเป็นกิจการที่มีฐานะมั่นคง มีลูกจ้างทำงานอยู่ตั้งแต่ 30-50 คน โรงงานจึงมีบริเวณกว้าง อาคารเป็นโรงสูง อากาศถ่ายเทดี มีแสงสว่างเพียงพอ พื้นอาคารเทคอนกรีตแต้มน้ำนอง รวมทั้งบริเวณรอบ ๆ อาคารโรงงาน ซึ่งกลายเป็นดินเลน ๆ น้ำดังกล่าวเกิดจากการละลายของน้ำแข็งที่แช่สัตว์น้ำนั่นเองและจากการล้างสัตว์น้ำพวกกุ้ง และปลาหมึก ซึ่งทำกันง่าย ๆ ตามพื้นโรงงานด้วย อากาศภายในโรงงานเย็นและชื้น เป็นสภาพการทำงานที่เลวร้าย ลูกจ้างเด็กจะต้องยืนทำงานตลอดเวลา แม้จะมีรองเท้าและถุง

มือข้างที่นายจ้างแจกให้ก็ตาม แต่สภาพความวิตกกังวล ความเย็นช้านตลอดเวลาและการไม่ได้นั่งพักก็เป็นอันตรายสำหรับร่างกายของเด็ก ซึ่งจะต้องเติบโตต่อไปภายหน้า นายจ้างมักอ้างว่าการนั่งทำงานจะทำให้งานล่าช้าลง ผลผลิตน้อย และไม่ทันเวลาผู้สั่งซื้อด้วย

2. ชั่วโมงการทำงานและวันหยุด ชั่วโมงการทำงานจะแตกต่างกันออกไปตามปริมาณวัตถุดิบที่เข้ามาแต่ละวัน ในเรื่องวันหยุดประจำสัปดาห์นั้น ส่วนใหญ่จัดให้หยุดจริงแต่วันหยุดตามประเพณี หรือวันหยุดพักผ่อนประจำปีนั้น นายจ้างมักไม่จัดให้ครบตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน

3. สภาพความเป็นอยู่และสวัสดิการ นายจ้างยังคงเลือกปฏิบัติต่อลูกจ้างกล่าวคือ ถ้าเป็นชายหรือหญิงที่ชำนาญงานแล้ว จะมีที่พัก อาหาร 3 มื้อ โบนัส รองเท้าหุ้มส้น และถุงมือ ส่วนเด็กจะได้รับเสื้อผ้า ถุงมือยาง และรองเท้า ไม่มีที่พักให้ไม่เลี้ยงอาหาร ไม่มีโบนัส และมักไม่มีห้องพยาบาลหรือแพทย์ประจำโรงงานแต่อย่างใด

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการทำงานของลูกจ้างเด็กในกิจการต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ เด็กจะไม่ได้รับความเป็นธรรมในเรื่องเงินค่าจ้างแรงงาน ซึ่งต่ำกว่ากฎหมายกำหนด ชั่วโมงการทำงาน ค่าล่วงเวลา เป็นต้น รวมทั้งสวัสดิการ และสภาพการทำงานไม่ดี และในกิจการอุตสาหกรรมนั้น การทำงานของลูกจ้างเด็กมักจะไม่เป็นการถาวร มีการเข้า-ออกงานเสมอ โดยเฉพาะแรงงานเด็กที่เคลื่อนย้ายหรืออพยพมาจากชนบท หรือเมืองอื่น ๆ นั้น เมื่อถึงฤดูกาลเกษตรกรรม ก็จะกลับไปช่วยครอบครัวทำงาน เป็นต้น⁶

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21-27.

องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ

หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบเกี่ยวกับเด็กหรือแรงงานเด็ก มีดังนี้

กองแรงงานหญิงและเด็ก กรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย

เป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบในเรื่องนี้ กองแรงงานหญิงและเด็ก กรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย เดิมมีฐานะเป็นแผนกหนึ่งของกองแรงงาน กรมประชาสงเคราะห์ ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงกองแรงงานเป็นส่วนแรงงาน แผนกแรงงานหญิงและเด็กจึงไปขึ้นอยู่กับฝ่ายตรวจแรงงาน แต่การดำเนินงานด้านแรงงานหญิง และเด็กนั้นได้แยกกันตลอดมา ในปีพุทธศักราช 2507⁷ ส่วนแรงงานได้ยกฐานะขึ้นเป็นกรมแรงงาน และได้แบ่งส่วนราชการให้มีฝ่ายแรงงานหญิงและเด็กอยู่ในกองคุ้มครองแรงงาน ต่อมาจึงได้จัดตั้งขึ้นเป็นกองภายใน ตามคำสั่งกรมแรงงาน 112/2522 เรื่องจัดตั้งกองแรงงานหญิงและเด็ก ลงวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2522 เนื่องจากเห็นว่าจะได้เป็นประโยชน์ ต่อการบริหารแรงงานและการให้บริการแก่ประชาชน โดยเฉพาะการคุ้มครองและส่งเสริมแรงงานหญิงและเด็กให้เป็นไปได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ อันเป็นผลดีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมส่วนรวมของประเทศด้วย

กองแรงงานหญิงและเด็กมีหน้าที่ดังนี้

- ก. ให้ความคุ้มครองแรงงานหญิงและเด็ก โดยควบคุมและตรวจตราการใช้แรงงานหญิงและเด็กตามสถานประกอบกิจการต่าง ๆ
- ข. พิจารณาออกใบอนุญาตให้เด็กทำงาน และติดตามดูแลการทำงานตามที่ได้ขออนุญาตไว้ ให้ดำเนินไปอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

⁷การบริหารแรงงานได้เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2476 โดยรัฐบาลชุดแรกหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้จัดตั้งแผนกจัดหางาน สังกัดกองทะเบียน กรมปลัด กระทรวงมหาดไทยขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกในการหางานทำของราษฎร ต่อมาได้กลายเป็นส่วนแรงงานเมื่อปี พ.ศ.2506 และเป็นกรมแรงงานเมื่อ 29 ตุลาคม 2508.

- ค. ส่งเสริมและพัฒนาแรงงานหญิงและเด็กให้มีความรู้ความสามารถประกอบอาชีพในอนาคตได้อย่างมั่นคง
- ง. พิจารณากำหนดมาตรฐานและปรับปรุงกฎหมายแรงงานหญิงและเด็ก ตลอดจนส่งเสริมสวัสดิการต่าง ๆ ให้แก่หญิงและเด็กในโรงงานหรือสถานประกอบการอื่น ๆ
- จ. ศึกษาและวิจัยสภาพการทำงานของหญิงและเด็กในแต่ละประเภทกิจการเพื่อปรับปรุงและเผยแพร่ทางด้านวิชาการ
- ฉ. อ่านางหน้าที่ยื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย
- ตามแผนงานงบประมาณนั้น กองแรงงานหญิงและเด็กได้แบ่งออกเป็น 4 ฝ่าย ดังนี้ คือ
1. ฝ่ายคุ้มครองการใช้แรงงานหญิงและเด็ก มีหน้าที่ดังนี้
 - ก. ตรวจสอบและควบคุมให้หญิงและเด็กมีสภาพการทำงานที่ดี ได้รับสวัสดิการและการคุ้มครองถูกต้องตามกฎหมาย
 - ข. พิจารณาออกใบอนุญาตเด็กทำงานและติดตามดูแลการทำงานของ (ลูกจ้าง) เด็กตามที่ได้ขออนุญาตไว้ ให้ถูกต้องตามกฎหมาย
 - ค. ให้คำปรึกษาและแนะนำแก่นายจ้างและลูกจ้าง เกี่ยวกับการใช้แรงงานหญิงและเด็ก
 2. ฝ่ายมาตรฐานและสวัสดิการแรงงานหญิงและเด็ก มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับ
 - ก. ตรวจสอบและวิจัยสภาพการทำงานของลูกจ้างหญิงและเด็กตามแต่ละประเภทอุตสาหกรรม
 - ข. แนะนำ ส่งเสริม และสนับสนุนให้มีการจัดตั้งศูนย์รับเลี้ยงเด็กในสถานประกอบการ
 - ค. ให้คำปรึกษาและแนะนำแก่นายจ้างหรือเจ้าของสถานประกอบการในการจัดให้มีห้องพักสำหรับลูกจ้าง และปรับปรุงสภาพห้องพักให้ได้มาตรฐาน
 - ง. จัดแสดงนิทรรศการและเผยแพร่ความรู้ เกี่ยวกับการใช้แรงงานหญิงและเด็ก
 3. ฝ่ายพัฒนาแรงงานหญิงและเด็ก มีหน้าที่เกี่ยวกับ
 - ก. จัดฝึกอบรมความรู้พิเศษและฝึกอาชีพให้แก่ลูกจ้างหญิงในสถานประกอบการต่าง ๆ

ข. จัดสรรหน้ากาารและตรวจสอบภาพให้แก่เด็กผู้ใช้แรงงาน โดยขอความร่วมมือจากนายจ้างและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน⁸

4. ฝ่ายธุรการ มีหน้าที่เกี่ยวกับ

- ก. งานสารบรรณ
- ข. งานการคลังและงบประมาณ
- ค. การควบคุมดูแลยานพาหนะ

ปัจจุบันกองแรงงานหญิงและเด็กมีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานอยู่เพียง 12 คน ประกอบด้วยผู้อำนวยการกอง 1 คน เจ้าหน้าที่ฝ่ายคุ้มครองแรงงานหญิงและเด็ก 4 คน ฝ่ายวิชาการและส่งเสริมพัฒนาฯ 3 คน ฝ่ายธุรการ 3 คน และพนักงานขับรถยนต์ 1 คน⁸

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

กระทรวงมหาดไทยได้สั่งการให้ผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัดและกรุงเทพมหานคร เร่งรัดดำเนินการส่งเสริมอาชีพให้แก่ราษฎร สอดส่องพฤติการณ์ของผู้ที่เป็นนายหน้าชักจูงให้เด็กมาทำงาน และเมื่อปรากฏพฤติการณ์ดังกล่าวก็ให้สอบสวนดำเนินคดีโดยเคร่งครัด

กรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย

กรมตำรวจมีหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการดังนี้

- ก. สอดส่องพฤติการณ์นายหน้าที่ชักจูงเด็กในสถานที่ชุมนุมชนต่าง ๆ เช่น สถานีรถไฟกรุงเทพฯ หรือสถานีขนส่งทุกแห่ง ฯลฯ และเมื่อปรากฏพฤติการณ์ดังกล่าวก็ให้ใช้กฎหมายอาญาดำเนินการโดยเด็ดขาด
- ข. สอดส่องจับกุมสถานเรีงรมย์ สถานค้าประเวณี ฯลฯ และเมื่อตรวจพบว่ามิดีกทำงานอยู่ก็ให้จัดส่งเด็กดังกล่าวไปยังกรมประชาสงเคราะห์ต่อไป

⁸กรมแรงงาน, "กองแรงงานหญิงและเด็ก" (กรุงเทพมหานคร : กรมแรงงาน, 2527), หน้า 1-2.

ค. ประสานงานกับกรมแรงงานในการดำเนินคดีทางอาญาต่อนายจ้างที่ไม่ปฏิบัติ
ตามกฎหมายแรงงาน

กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย

มีหน้าที่ในการส่งเสริมและฝึกอบรมให้แก่ลูกจ้างเด็กที่ทำงานอยู่ในสถานเริง
รมย์ สถานค้าประเวณี ฯลฯ ซึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ดำเนินการช่วยเหลือออกมาจากสถานเริง
ดังกล่าว แล้วจัดส่งมายังกรมประชาสัมพันธ์⁹

สภาสตรีแห่งชาติ

สภาสตรีแห่งชาติได้จัดตั้ง "โครงการส่งเสริมสวัสดิภาพสตรีและเยาวชน" หรือ
"สสสย" เพื่อดำเนินการส่งเสริมสวัสดิภาพสตรีและเยาวชนในด้านให้ความรู้และความเข้าใจ
เกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ โดยมุ่งให้สตรีและเยาวชนสามารถป้องกันและขจัดปัญหาการ
ดำเนินชีวิต เพื่อความปลอดภัยและมั่นคงในสังคมได้ด้วยตนเอง โดยได้ดำเนินการด้านให้
คำปรึกษาและแนะนำต่าง ๆ ร่วมกับนักสังคมสงเคราะห์¹⁰

สภาสตรีแห่งชาติมีหน้าที่ส่งเสริมการดำรงชีวิตของสตรีและเยาวชน โดยพัฒนา
ทางด้านการศึกษา ศิลปกรรม และค่านิยมที่เหมาะสม เพื่อป้องกันและขจัดปัญหาการดำเนิน
ชีวิต ตลอดจนความปลอดภัยในสังคมปัจจุบัน เพื่อสร้างสรรค์ความสงบสุข นอกจากนี้ยังมี
หน้าที่จัดให้คำปรึกษาและแนะนำด้านสวัสดิภาพสตรีและเยาวชน เพื่อให้มีความรู้และความ
เข้าใจในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการดำรงชีวิต ศึกษาหาข้อมูลปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับ

⁹ กรมแรงงาน, "การใช้แรงงานเด็กในประเทศไทย" (กรุงเทพมหานคร :
กรมแรงงาน, 2526), หน้า 2.

¹⁰ สภาสตรีแห่งชาติ, สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์ : โครงการส่งเสริม
สวัสดิภาพสตรีและเยาวชน (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2524),
หน้า 1.

สวัสดิภาพสตรีและเยาวชนที่อยู่แหล่งแรงงาน เพื่อจะได้หาแนวทางป้องกันและแก้และ
เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสวัสดิภาพสตรีและเยาวชน¹¹

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ

สำนักนายกรัชมณตรี

เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน
ซึ่งได้ให้ความสำคัญและความ สนใจต่อสภาพการใช้แรงงานเด็กในประเทศไทย ตลอดจน
สวัสดิภาพและพัฒนาการของลูกจ้าง เด็กที่ประกอบอาชีพอยู่ในงานอุตสาหกรรมการผลิต
ต่าง ๆ และได้ดำเนินการศึกษาวิจัยผลงานด้านนี้ด้วย¹²

บทบาทของหน่วยงานเอกชนที่เกี่ยวข้องกับแรงงานเด็ก

หน่วยงานเอกชนเป็นอีกองค์กรหนึ่งซึ่งมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาแรงงานเด็ก โดย
ความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐบาล ซึ่งบทบาทของหน่วยงานดังกล่าวดังนี้

มูลนิธิเด็ก

ก่อตั้งเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2522 โดยมีศาสตราจารย์นายแพทย์เสม พริ้งพวง
แก้ว เป็นประธาน สถานที่ทำการตั้งอยู่เลขที่ 1492/3 ถนนเจริญนคร แขวงบางลำพู เขต
คลองสาน กรุงเทพมหานคร ได้จัดตั้ง "ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก" ขึ้นเพื่อดำเนินการพิทักษ์สิทธิ

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

¹² สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ,
"คำกล่าวรายงานของนางสายสุรี จุติกุล เลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมและประสาน
งานเยาวชนแห่งชาติ ในพิธีเปิดการสัมมนาผลงานวิจัยเรื่อง "สวัสดิภาพและพัฒนาการของ
แรงงานเด็กในสถานประกอบการ อุตสาหกรรมการผลิต" (กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน
คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2528), หน้า 1.

เด็กในกรณีที่ถูกใช้แรงงานอย่างไม่เป็นธรรม เพื่อสนับสนุนหัตถ์สิทธิเด็กตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิเด็กขององค์การสหประชาชาติ¹³

มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก

ก่อตั้งเมื่อเดือนเมษายน 2525 โดยมีศาสตราจารย์นายแพทย์เสม พริ้งพวงแก้ว เป็นประธาน สถานที่ทำการตั้งอยู่เลขที่ 502/296 หมู่บ้านอยู่เจริญ ถนนอโศก-ดินแดง กรุงเทพมหานคร ได้จัดตั้ง "ศูนย์ช่วยเหลือแรงงานเด็ก" ขึ้นเพื่อรณรงค์ เผยแพร่ปัญหาการใช้แรงงานเด็กอย่างไม่เป็นธรรม รับแจ้งเหตุการณ์ใช้แรงงานเด็ก ส่งเคราะห์เด็กในโรงงานในรูปของการตรวจสอบสภาพ จัดนิทรรศการและจัดฝึกอบรมให้แก่เด็กที่ต้องขายแรงงานเพื่อแก้ปัญหาระยะยาว¹⁴

สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์

ก่อตั้งเมื่อกุมภาพันธ์ 2503 โดยมีศาสตราจารย์ประกาส อวยชัย เป็นประธาน สถานที่ทำการตั้งอยู่ที่กมทิตล ถนนราชวิถี พญาไท กรุงเทพมหานคร มุ่งส่งเสริมและประสานการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ทั้งของรัฐและเอกชน ให้ความสงเคราะห์แก่เด็กและเยาวชนทุกรูปแบบ¹⁵

สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน ก่อตั้งเมื่อ 2522 โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ช่างชัย ลิขิตกร เป็นประธาน มุ่งเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย ให้บริการทั่วไปเพื่อจัดการสิทธิเสรีภาพของประชาชนรณรงค์แก้ไขกฎหมายคุ้มครองแรงงาน จัดตั้งโครงการส่งเสริมสิทธิกิจกรรมกร อบรมให้ความรู้ด้านแรงงาน สุขภาพอนามัยแก่คนงานในกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง¹⁶

¹³โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม, ทำเนียบองค์การพัฒนาเอกชนในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : มีเดียพริ้นท์, 2527), หน้า 107.

¹⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 121-122.

¹⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 175.

¹⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 206.

หน่วยงานเอกชนดังกล่าวนี้ได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กมากพอสมควร โดยได้ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ พร้อม ๆ กับได้ดำเนินการให้ความช่วยเหลือแรงงานเด็กโดยลำพังเองด้วย

คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการใช้แรงงานเด็กอย่างไม่เป็นธรรม

การใช้แรงงานเด็กได้มีปัญหามากขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งประชาชนได้ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก และสื่อมวลชนทั้งในประเทศและต่างประเทศได้เสนอข่าวอย่างต่อเนื่องตลอดมาในเรื่องการใช้แรงงานเด็กอย่างไม่ถูกต้องเป็นธรรม การซื้อขายเด็กเพื่อการใช้แรงงานและเด็กเหล่านี้อาจถูกล่อลวงให้ประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมายและศีลธรรม ปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งแม้จะอยู่ในอำนาจความรับผิดชอบของกรมแรงงานในการสอดส่องดูแลแก้ไขตามประกาศกระทรวงมหาดไทยโดยตรง แต่บางส่วนก็เกี่ยวข้องกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่จะต้องร่วมมือร่วมใจกันแก้ไขปัญหาลำดับนี้ด้วย

กระทรวงมหาดไทย ได้มอบหมายให้กรมแรงงานหามาตรการการแก้ไขปัญหาดังกล่าวทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และกฎหมาย พร้อมทั้งได้มอบหมายเรื่องนี้ให้กรมตำรวจและกรมประชาสัมพันธ์ ร่วมดำเนินการอีกด้วย ซึ่งทั้งกรมตำรวจและกรมประชาสัมพันธ์ ได้เสนอความคิดเห็นเป็นแนวทางตรงกันว่า ควรจะมีการพิจารณาและประสานงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งสามหน่วยงาน คือ กรมแรงงาน กรมตำรวจ และกรมประชาสัมพันธ์ โดยตั้งคณะกรรมการขึ้นเป็นการเฉพาะ มีกรมแรงงานเป็นเจ้าของเรื่องและแกนนำในคณะกรรมการนี้.